

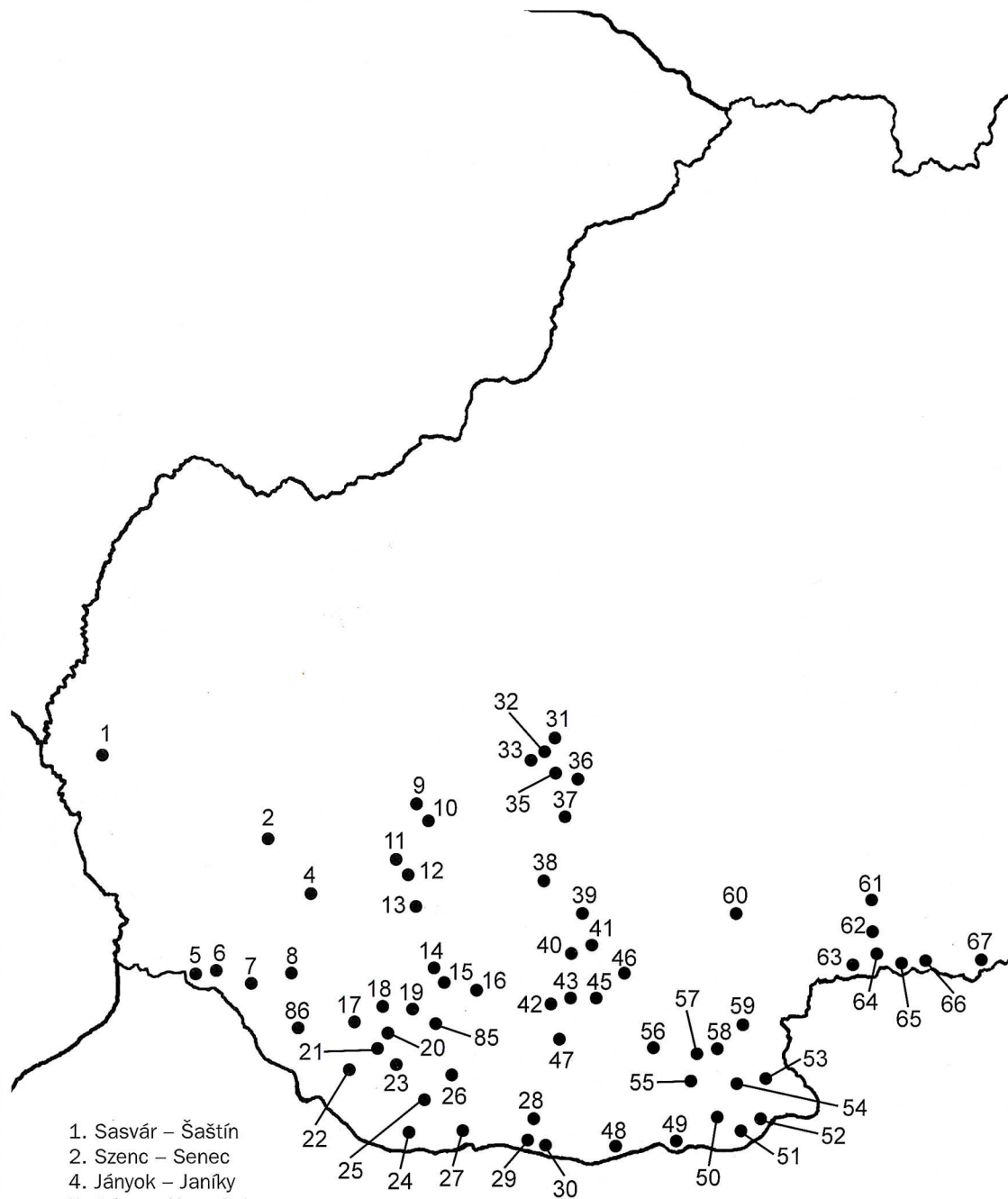
L. JUHÁSZ ILONA
LISZKA JÓZSEF

Jelek

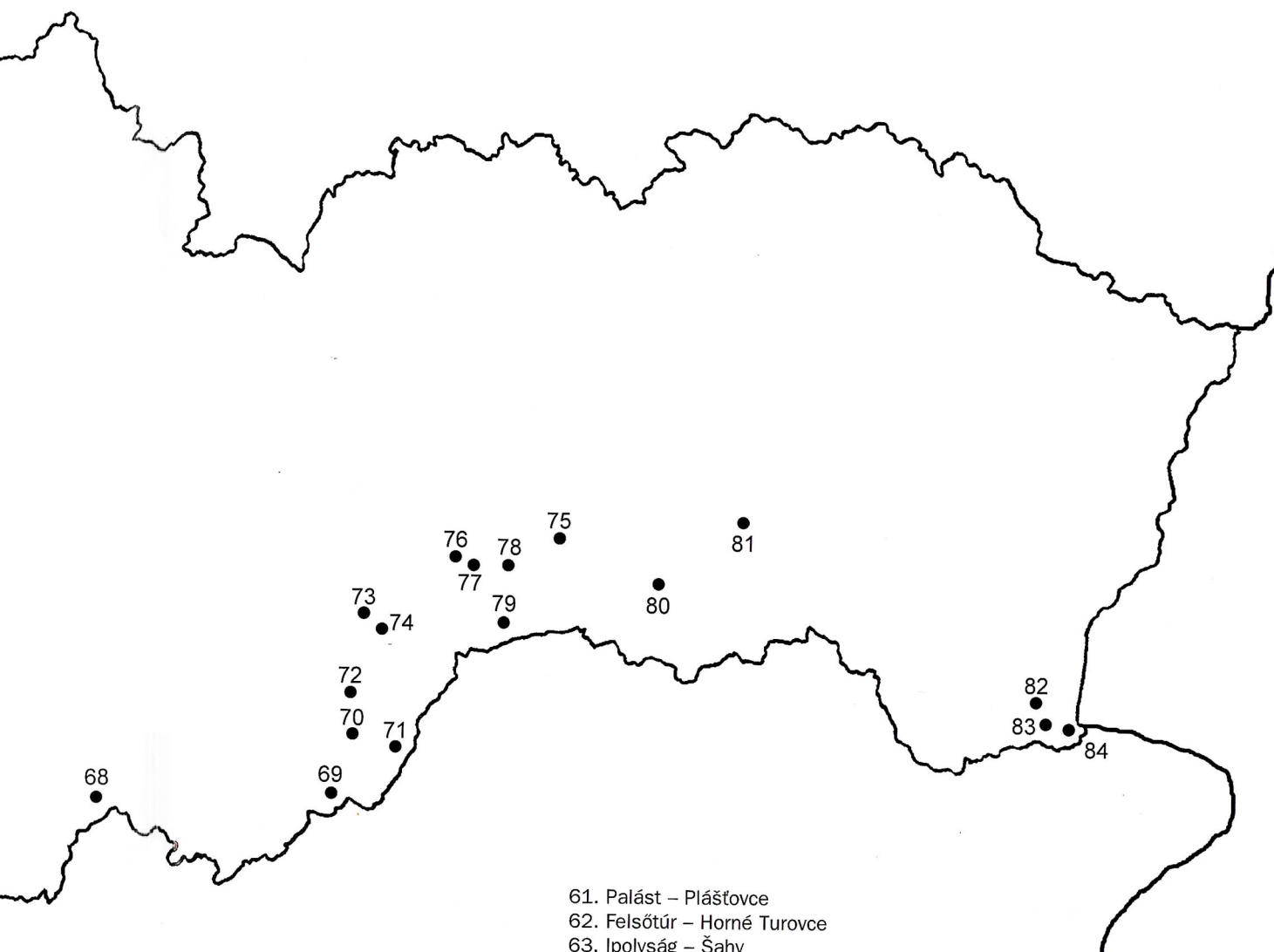
Szakrális kisemlékeink

1 a térben

1. Sasvár – Šaštín	21. Albár – Dolný Bar
2. Szenc – Senec	22. Nyékvárkony – Vrakúň
4. Jányok – Janíky	23. Alistál – Dolný Štál
5. Gútor – Hamuliakovo	24. Csiliznyárad – Nárád
6. Somorja – Šamorín	25. Komáromfűss – Trávník
7. Bacsfa – Báč	26. Nagymegyer – Veľký Meder
8. Sárosfa – Blatná na Ostrove	27. Kolozsnéma – Kližská Nemá
9. Szered – Sered'	28. Keszegfalva – Kameničná
10. Sempte – Šintava	29. Őrsújfalva – Nová Stráž
11. Nagymácséd – Veľká Mača	30. Komárom – Komárno
12. Kismácséd – Malá Mača	31. Menyhe – Podhorany-Mechenice
13. Taksonyfalva – Galanta-Matúškovo	32. Béd – Podhorany-Bádice
14. Deáki – Diakovce	33. Zobordarázs – Dražovce
15. Pered – Tešedíkovó	35. Alsócsitár – Dolné Štitáre
16. Vágtornóc – Trnovec nad Váhom	36. Alsóbodok – Dolné Obdokovce
17. Nagybony – Veľké Blahovo	
18. Pozsonyeperjes – Jahodná	
19. Nádszeg – Trstice	
20. Csallóközkürt – Ohrady	

- 37. Nyitraecsehi – Čechynce
- 38. Nagyker – Velký Kýr
- 39. Nagymánya – Velká Maňa
- 40. Zsilvafödémes – Úľany nad Žitavou
- 41. Húl
- 42. Andód – Andovce
- 43. Érsokújvár – Nové Zámky
- 45. Udvard – Dvory nad Žitavou
- 46. Kolta
- 47. Naszvad – Nesvady
- 48. Pat – Patince
- 49. Karva – Kravany nad Dunajom
- 50. Muzsla – Mužla
- 51. Ebed – Obid
- 52. Párkáry – Štúrovo
- 53. Ipolyszalka – Salka
- 54. Kölhídgyarmat – Kamenný Most
- 55. Köbölkút – Gbelce
- 56. Kürt – Strekov
- 57. Szópyén – Svodín
- 58. Bart – Bruty
- 59. Oroszla – Pohronský Ruskov
- 60. Verobáý – Vráble

- 61. Palást – Plášťovce
- 62. Felsótúr – Horné Turovce
- 63. Ipolyság – Šahy
- 64. Tesmag – Tešmák
- 65. Ipolyhídvég – Ipeľské Predmostie
- 66. Ipolybalog – Balog nad Ipľom
- 67. Tórinca – Trenč
- 68. Pinc – Pinciná
- 69. Dobóca – Dubovec
- 70. Füge – Figa
- 71. Hubó – Hubov
- 72. Gömörmihályfala – Gemerské Michalovce
- 73. Süvete – Šivetice
- 74. Lice – Licince
- 75. Barka – Bôrka
- 76. Rudna – Rudná
- 77. Rozsnyó – Rožňava
- 78. Krasznahorkaváralja – Krásnohorské Podhradie
- 79. Jablonca – Silická Jablonica
- 80. Makranc – Mokrance
- 81. Abaszéplak – Krásna nad Hornádom
- 82. Királyhelmece – Kráľovský Chlmec
- 83. Bély – Biel
- 84. Nagytárkány – Veľké Trakany
- 85. Felsővámos – Horné Mýto
- 86. Macháza – Macov

Jelek a térben 1.

Jelek a térben 1.
Szakrális kisemlékeink

Znaky v priestore 1.
Malé sakrálne pamiatky

Zeichen im Raum 1.
Sakrale Kleindenkmäler

L. Juhász Ilona

Liszka József

*Szakrális
Kisemlékeink*

Fórum Kisebbségkutató Intézet
Somorja, 2006

Slovenský preklad:
Attila Lovász
Jazyková úprava:
Marta Botíková
Deutsche Übersetzung:
Zsuzsanna Sáfi
Sprachliche Bearbeitung:
Walter Hartinger

A kötet összeállítása az Arany János Közalapítvány támogatásával készült.

Ady Endre
Krisztus-kereszt az erdőn

Havas Krisztus-kereszt az erdőn
Holdas, nagy, téli éjszakában:
Régi emlék. Csörgős szánkóval
Valamikor én arra jártam
Holdas, nagy, téli éjszakában.

Az apám még vidám legény volt,
Dalolt, hogyha keresztre nézett,
Én meg az apám fia voltam,
Ki unta a faragott képet
S dalolt, hogyha keresztre nézett.

Két nyakas, magyar kálvinista,
Miként az Idő, úgy röptünk,
Apa, fiú: egy Igen s egy Nem,
Egymás mellett dalolva ültünk
S miként az Idő, úgy röptünk.

Húsz éve elmúlt s gondolatban
Ott röptül a szánom az éjben
S amit akkor elmulasztottam,
Megemelem kalapom mélyen.
Ott röptül a szánom az éjben.

Ady Endre

Križ v lese

*Križ zasnežený v lese pustom,
za noci zimnej, v svite luny:
dávna spomienka. Raz na saniach
spiežových šli sme tade v huti,
za noci zimnej, v svite luny.*

*Môj otec vtedy dobrý chlap bol,
spieval, keď sa mal stretnúť s križom,
ja som bol synom svojho otca,
ja som si nudou nechty hrižol,
spieval, keď sa mal stretnúť s križom.*

*Kalvini dvaja v zatatosti,
ako čas leteli sme vedľa,
otec a syn: on Áno, ja Nie,
oboich spevavá túžba viedla,
ako čas leteli sme vedľa.*

*Dvadsať rokov tomu, a v mysli
letia mi tade sane nočné,
a čo som vtedy pozabudol,
dviham klobúk veľmi statočne,
letia mi tade sane nočné.*

(Preklad: Valentin Beniak)

Ady Endre

Christus-Kreuz im Walde

*Verschneites Christuskreuz im Walde,
Bei Mondschein im Winter vor vielen Jahren
Bin ich im Schlitten mit Schellengeläute
Dort einstmals an dir vorübergefahren,
Bei Mondschein im Winter vor vielen Jahren.*

*Mein Vater war noch ein lustger Geselle,
Der sang, so oft er das Kreuz erblickt,
Und ich als meines Vaters Sohn,
Der nicht vor Bildern und Schnitzwerk erschrickt,
Ich sang, so oft ich das Kreuz erblickt.*

*Wir zwei Calvinisten, halsstare Magyaren,
Wir flogen vorüber geschwind wie die Zeit,
Der Vater und Sohn: ein Ja und ein Nein,
So sassen und sangen wir fröhlich zu zweit
Und flogen vorüber geschwind wie die Zeit.*

*Nach zwanzig Jahren in Gedanken
Fliegt dort mein Schlitten durch die Nacht
Und was ich dazumal versäumte,
Ich zieh den Hut nun still und sacht.
Dort fliegt mein Schlitten durch die Nacht.*

(Übersetzt von Felix Liman)

Bevezetés

Egy-egy falu, kistáj képéhez a település bel- és külterületén található szakrális kisémlékek éppúgy hozzátartoznak, mint az architektúra egyéb, monumentálisabb objektumai. Ezek az emlékek amellett, hogy meghatározott kultikus funkcióval bírnak, település-szerkezeti szempontból is jelentősek. Közben egyenként is jelek, szimbólumok tömkelegét hordozzák magukon, összességükben egy-egy (vallási) közösség szakrális tereit is kijelölik; határookra, numinózus helyekre figyelmeztetnek. Mindamellett, pontosabban mindebből is adódóan természetesen értékes kultúrhátróiai emlékek, s ezért a kutatók viszonylag korán, már a 19. században fölfigyeltek rájuk, s főleg művészettörténeti jelentőségüket hangsúlyozták (nálunk például Ipolyi Arnold). Térségünk néprajzi kutatása viszont (s ez alapvetően jellemző mind a magyar, mind a szlovák kutatásra) voltaképpen a rendszerváltásig nem szentelt a témának különösebb figyelmet. Ily módon a szakrális kisémlékek komplex kutatása, dokumentálása és karbantartása hosszú ideig elhanyagolt területnek számított. Mint köztes, ráadásul ideológiailag is problematikus határterület kívül rekedt a tudományszakok érdeklődési körén. Az utóbbi néhány évtizedben aztán vizsgálatukkal mind a folklórisztika (szűkebben: vallási néprajz), mind az egyház- és vallástörténet, mind az archeológia, a művészettörténet és a műemlékvédelem a maga sajátos érdeklődési és megközelítési módszereivel foglalkozik. Igig a művészettörténet szoros együttműködésben a műemlékvédelemmel az objektumok esztétikai értékeire, művészi kivitelezettségére

helyezi a hangsúlyt, addig a néprajz, függetlenül az egyes kisémlékek megformáltságának művészi színvonalától, a helyi vallási életben betöltött szerepükkel, a kapcsolódó kultusszal, folklórhagyományokkal foglalkozik hangsúlyozottan.

Dél-Szlovákia szakrális kisémlékeinek, elsősorban néprajzi szempontú dokumentációját 1997 óta a Fórum Kisebbségkutató Intézet komáromi Etnológiai Központja végzi. E vállalkozás célja, hogy a térség településeinek kataszterében található szakrális kisémlékek teljességre törekvő adatbázisát teremtsen meg (e célból létesült a Szakrális Kisémlék Archivum). Az egyes emlékekről a kitöltött adatlapon, a helyszínen készülő fényképeken és rajzokon túlmenően lehetőség szerint a vonatkozó leltári dokumentumok, a sajtó híryangya, valamint a kapcsolódó szájhagyomány is felgyűjtésre és dokumentálásra kerül. A Szakrális Kisémlék Archivumban található több mint 2000 objektum adatai és járulékos dokumentumai a további tudományos kutatásokat éppúgy szolgálják, mint az egyes kisémlékek gyakorlati helyreállítását.

Jelen kötetünk ebből az adatbázisból nyújt szerény válogatást. A képes fától a kálváriaegyüttesekig igyekszünk bemutatni a térségünkben fellelhető szakrális kisémlékek legfontosabb típusait, azok változásait, és a formai sokszínűség, táji jellegzetességek felsorakoztatásával bizonyítani, hogy hívők és nem hívők számára egyaránt fontos kell, hogy legyen ezen nagy múltú emlékcsoportunk ismerete és megőrzése.

Úvod

Ku koloritu obce či mikroregiónu popri monumentálnych architektonických objektoch nesporne patria malé sakrálné pamiatky. Okrem toho, že tieto pamiatky sú nositeľmi presne stanovených kultových funkcií, majú svoj význam aj z hľadiska štruktúry osídlenia. Kým na jednej strane sú samé o sebe nositeľmi množstva znakov a symbolov, na strane druhej vyznačujú sakrálné oblasti toho-ktorého (religiózneho) spoločenstva, upozorňujú na numinózne miesta atď. Okrem toho sú to samozrejme vzácne kultúrno-historické pamiatky a preto si ich pomerne skoro, už v 19. storočí, všimli bádatelia, a zdôrazňovali najmä ich umelecko-historický význam (u nás k týmto bádateľom patrila napr. Arnold Jopolyi). Etnologický výskum v našich končinách (a to je charakteristické ako pre maďarský, tak i pre slovenský výskum) sa až do zmeny politického režimu v roku 1989 vlastne téme nevenoval. Komplexný prieskum malých sakrálnych pamiatok, ich dokumentácia a údržba boli pomerne dlho zanedbané oblasti. Ako predmet záujmu viacerých vedných disciplín, avšak v každej akosi na okraji, a ideologicky tiež problematizovaný objekt výskumu sa ocitol mimo záujmu vedeckých disciplín. V uplynulých rokoch sa následne začali sakrálnymi pamiatkami zaoberať etnológia, zvlášť etnografia náboženstva, ako aj dejiny jednotlivých cirkví a náboženstva, archeológia, história umenia a ochrana pamiatok, samozrejme každá z uvedených disciplín na základe vlastných pohľadov, kritérií a prístupov. Kým dejiny umenia spolu s ochranou pamiatok kladú dôraz na estetické

hodnoty, umelecké vyhotovenie, zatiaľ etnografia nezávisle od umeleckej hodnoty a úrovne, kladie dôraz skôr na úlohu a postavenie sakrálnych pamiatok v náboženskom živote obce, sídla, pripomína ich kultový rozmer a opisuje ich miesto v ľudovej, folklórnej tradícii.

Dokumentáciu malých sakrálnych pamiatok, najmä z hľadiska etnológie, uskutočňuje od roku 1997 Výskumné centrum európskej etnológie, pracovisko Fórum inštitútu pre výskum menšín so sídlom v Komárne. Cieľom tejto práce je vytvorenie databázy malých sakrálnych pamiatok, ktorá sa bude snažiť o úplnosť (z tohto dôvodu vznikol Archív malých sakrálnych pamiatok). O jednotlivých pamiatkach na katalógových listkoch nájdeme nielen presný popis, fotografiu alebo nákres, ale podľa možnosti aj súvisiace údaje z tlače, z archívnych dokumentov, opis slovesnej tradície a súvisiaci kult. Údaje a súvisiace dokumenty o vyše 2000 objektoch v Archive malých sakrálnych pamiatok slúžia vedeckému bádaniu podobne, ako praktickej rekonštrukcii mnohých z nich.

Naša publikácia ponúka skromný výber z tejto databázy. Počnúc malými sakrálnymi objektmi, ktoré sú umiestnené na stromoch, až po súbory kalvárií sa snažíme predstaviť najdôležitejšie typy malých sakrálnych pamiatok, vrátane ich zmien, bohatej typológie vyhotovenia s dôrazom na miestne a oblasťné špecifiká a tým dokázať veriacim i neveriacej verejnosti, ako dôležitá je ochrana tejto skupiny pamiatok s ich veľmi bohatou históriou.

Einleitung

Sakrale Kleindenkmäler innerhalb oder außerhalb einer Siedlung gehören zum Bild eines Dorfes oder einer Kleinlandschaft genauso wie andere monumentale Objekte der Architektur. Nicht nur weil diese Denkmäler eine kultische Funktion haben, sind sie wichtig, sondern auch für die Siedlungsstruktur haben sie Bedeutung. Betrachtet man sie im Einzelnen, so findet man eine Fülle von Zeichen und Symbolen, in ihrer Gesamtheit sind sie Indikator für die rechtliche, wirtschaftliche und religiöse Raum-Durchdringung einer Gemeinschaft; sie machen aufmerksam auf Grenzen und offenbaren den Glauben an numinose Orte. Deshalb sind sie natürlich auch wertvolle kulturhistorische Denkmäler; sie sind darum relativ früh, nämlich bereits im 19. Jh., Gegenstand der wissenschaftlichen, vor allem der kulturhistorischen Beobachtung geworden.

Die im engeren Sinn ethnologische Forschung in unserer Region widmete diesem Thema jedoch bis zum Zeitpunkt der Wende 1989 keine besondere Aufmerksamkeit, und dies gilt grundsätzlich sowohl für die ungarische wie auch für die slowakische Forschung. So wurden umfassende Dokumentation, Analyse und Restaurierung der sakralen Kleindenkmäler lange Zeit vernachlässigt. Als Arbeitsfeld zwischen verschiedenen wissenschaftlichen Disziplinen, ideologisch sogar sehr problematisch, fanden sie von keinem der etablierten universitären Fächer die gebührende Beachtung. In den letzten Jahrzehnten hat sich das geändert, nun haben sowohl die Folkloristik (genauer: die religiöse Volkskunde), die Kirchen- und Religionsgeschichte, wie auch die Archäologie, die Kunstgeschichte und der Denkmalschutz, und zwar mit ihren je eigenen Deutungsmethoden dieses Thema entdeckt. Die Kunstgeschichte betont (in enger Zusammenarbeit

mit dem Denkmalschutz) ästhetische Aspekte und die künstlerische Ausführung der Objekte; die Ethnologie untersucht die Rolle, die sie im örtlichen religiösen Leben spielen, ihren Kult und ihre Folkloretraditionen (unabhängig vom künstlerischen Niveau der Kleindenkmäler).

Die sakralen Kleindenkmäler der Südslowakei werden seit 1997 von dem Forschungszentrum für Europäische Ethnologie des Instituts für Medien- und Kulturwissenschaften des Instituts für Medien- und Kulturwissenschaften „Forum“ in Komorn besonders unter ethnologischer Hinsicht dokumentiert. Ziel dieses Unternehmens ist es, eine Datenbasis über die sakralen Kleindenkmäler der Region zu schaffen (mit diesem Ziel wurde ein Archiv für Sakrale Kleindenkmäler gegründet). Über einzelne Denkmäler werden möglichst viele Angaben aufgenommen, Fotos gemacht, Zeichnungen angefertigt, Archivdokumente, Presseberichte und anknüpfende mündliche Überlieferungen gesammelt und dokumentiert. Im diesem Archiv sind zur Zeit mehr als 2.000 Objekte festgehalten, zu ihnen findet man detaillierte Angaben und Dokumente; diese dienen sowohl weiteren wissenschaftlichen Forschungen als auch als Grundlage für eine eventuelle konkrete Restaurierung.

Der vorliegende Band bietet eine Auswahl aus dieser Datenbasis. Unser Ziel ist, die wichtigsten Typen sakraler Kleindenkmäler in unserer Region (angefangen von Bilderbäumen bis zu Kalvarienberg-Gruppen), ihre Veränderung im Laufe der Zeit und die Vielfalt ihrer Formen aufzuzeigen; wir möchten beweisen, dass sie aufgrund ihrer Landschafts-prägenden Bedeutung sowohl für Gläubige wie auch für Nicht-Gläubige wichtig sind und es darum selbstverständlich sein sollte, diese Objekte mit ihrer bedeutenden Vergangenheit zu kennen und zu schützen.

Zobordarázs – Dražovce (L. Juhász Ilona, 2002)

Mit értünk szakrális kisemlék alatt?

Vallási cézzattal állított, szabadtéri objektumokat, olyan kisépitményeket tehát, amelyek térségünkben első-sorban (ám nem kizárólagosan!) a katolikus valláshoz köthetőek. A Kárpát-medencében az ellenreformáció időszakától, tömegesen a 18–19. században terjedtek el. Tipológiailag ide tartoznak a képes fák, képoszlopok, szentek szabadban álló szobrai, út menti keresztek, kápolnák, kálváriaegyüttesek stb. Egy-egy település viszonylatában az ott lakók megkülönböztetett tisztelettel viseltettek/viseltetnek irányukban, sokszor sajátos kultuszuk is kialakult (esőkérő körmenetek, közös imák stb.). Állítatási okaik rendkívül sokrétűek, gyakran fogadalomból, olykor hiúságból történik ez, miközben nem ritkán nagyobb térségekben is ismert, eredetmagyarázó népmondák kapcsolódnak hozzájuk. Az utóbbi évek dél-szlovákiai kutatásai felszínre hozták, hogy a térségben a szakrális kisemlékek száma jóval meghaladja a tízezret. Ezek között találunk szakavatott kézre valló igényes szobrászati alkotásokat éppúgy, mint nehézkezü parasztemberek naiv felfogású munkáit, illetve ideiglenesnek szánt „jeleket”. Az etnológiai kutatás feladata ezek komplex igényű feltárása, dokumentálása, értelmezése.

Čo znamená pojem malá sakrálna pamiatka

Jedná sa o objekty, umiestnené vo voľnom priestranstve, malé stavby, ktoré sa v našich regiónoch viažu najmä (ale nie výlučne!) ku katolickej viere. V priestore Karpatskej kotliny sa rozšírili postupne od obdobia protireformácie, masovo sa objavovali v 18.–19. storočí. Typologicky sem zaraďujeme malé objekty na stromoch, Božie muky sochy svätých na voľných priestranstvách, pricestné kríže, kaplnky, súbory kalvárii. Obyvatelia jednotlivých sídiel sa k nim správali/spravajú s mimoriadnou úctou, k niektorými sa spája kult, vznikla tradícia (zhromaždenia, púte – obchádzky s prosbami o dážď, spoločné modlitby). Dôvody, prečo boli tieto objekty postavené či zostrojené sú skutočne rôznorodé: niekedy je to sľub, inokedy prestíž, pričom na mnohých miestach existuje rad povier a etiológických rozprávok, vysvetľujúcich ich vznik. Nedávne výskumy z južného Slovenska ukazujú, že v regióne sa nachádza vyše 10 tisíc drobných sakrálnych pamiatok. Medzi nimi nachádzame majstrovské skvosty sochárskeho remesla takisto, ako naivne spracované diela miestnych sedliakov, ale aj „znaky“ ktoré boli pôvodne chápané ako dočasné. Úlohou etnologického výskumu je ich komplexné poznanie, dokumentácia a analýza.

Was wird unter „sakralem Kleindenkmal“ verstanden?

Es sind mit religiöser Zielsetzung errichtete Objekte im Freien von geringer Dimension; in unserer Region findet man sie bevorzugt, wenn auch keineswegs ausschließlich, in den katholischen Landschaften. Im Karpatenbecken sind sie seit der Zeit der Gegenreformation, massenweise im 18.–19. Jh., verbreitet. Typologisch gehören dazu Bilderbäume, Bildsäulen, Heiligen-Statuen im Freien, Weg- und Friedhofskreuze, Kapellen, Kalvarienberge, usw. In den betreffenden Ortschaften wurden (bzw. werden) diese Denkmäler von den Dorfbewohnern mit großer Hochachtung behandelt; häufig ist auch ein einzigartiger Kult um sie ausgebildet worden (Regen-Bittfahrt, gemeinsame Gebete usw.). Es gibt mehrere Gründe dafür, warum sie errichtet wurden: häufig aufgrund eines Gelübdes, manchmal aus Prestige-Gründen, oft knüpft sich eine eigene Sage an ihre Entstehung. Die Forschungen der letzten Jahre in der Südslowakei beweisen, dass es in der Region mehr als 10.000 sakrale Kleindenkmäler gibt. Darunter findet man sowohl anspruchsvolle bildhauerische Schöpfungen wie auch naive Werke bäuerlicher Hand, bzw. für nur kurze Zeit vorgesehene „Zeichen“. Die Aufgabe der ethnologischen Forschung besteht darin, diese komplexen Sachverhalte aufzudecken, zu dokumentieren und zu deuten.

Forma – jel

Mivel a helyi vallásos gyakorlatban az egyes szakrális kisémlékek általában egyenlő rangúak (a népi áhitat ugyanolyan kitüntetett figyelmet tud szentelni az egyszerű olajnyomatnak, mint a mivesen elkészített barokk Szentháromság-kompozíciónak), ezért a szóban forgó objektumokat nem funkciójuk, hanem formai sajátosságaik alapján célszerű szemügyre venni. Ezek az objektumok tehát egyrészt megformáltságuktól függetlenül, szakralitásukból adódóan jelként funkcionálnak: a település, annak határa kitüntetett helyeit jelölik; másrészt gyakran szimbólumok tömkelegét hordozzák, s külön-külön is önálló tanulmányt érdemelnek. Az alábbiakban formailag kíséreljük meg csoportosítani a bemutatott anyagot: rövid jellemzéseinkkel teret engedve annak, hogy maguk a képek „meséljenek”.

Barka – Bôrka (Liszka József, 2005)

Komárom – Komárno (arch. 1950)

Forma – znak

Uzhladom k tomu, že miestny náboženský život pokladal jednotlivé malé sakrálné pamiatky za rovnocenné (ľudové náboženské ctenie bolo schopné venovať výnimočnú pozornosť jednoduchej olejovej tlači tak, ako precízne vyhotovenej barokovej kompozícii svätej Trojice), je rozumnejšie posudzovať tieto objekty podľa formálnych znakov, nie podľa ich funkcie. Tieto objekty nezávisle na formálnej stránke nosia v sebe už z hľadiska sakrálneho významu na jednej strane funkcie znaku, značenia, sú umiestnené na dôležitých miestach sídla alebo na jeho hraniciach, na strane druhej sú nositeľmi nespočetného množstva symbolov, ktoré by si zaslúžili aj samostatné štúdie. V nasledujúcich statiach sa teda pokúsime o rozdelenie a zoskupenie podľa formálnych znakov, a našim krátkym hodnotením dávame priestor, aby „prehovorili“ samotné obrázky.

Form – Zeichen

Da in der örtlichen religiösen Praxis die einzelnen sakralen Kleindenkmäler gewöhnlich gleichen Rang haben (die Volksandacht widmet einem einfachen Ölfarblendruck die nämliche Aufmerksamkeit wie einer künstlerisch bedeutungsvollen barocken Dreifaltigkeitsstatue), empfiehlt es sich, die Objekte nicht nach ihrer Funktion, sondern nach ihren formalen Eigenheiten zu betrachten. Sie haben Bedeutung also einerseits unabhängig von ihrer Form, sie sind generell Ausfluss einer religiösen Durchdringung des Raumes, sie bezeichnen hervorgehobene Punkte einer Siedlung und der für diese wichtigen Grenzen; andererseits tragen sie häufig eine Fülle von Symbolen und wären deshalb separater Studien würdig. Wir versuchen, den Stoff in Gruppen zu bündeln; knappe Hinweise sollen die Bilder dazu bringen, von sich aus zu „erzählen“.

Képes fák: nyilvánvalóan a szakrális kisemlékek legősibb formája. Általában élőfa törzsére erősített olajnyomatról, keresztből, esetleg képszekrényről (népszerű nevén: Mária-házról) van szó. A határból hazatérő asszonyok virágcsokrokkal díszítették őket; keresztvetéssel, kalapmegemeléssel tisztelegtek az előttük elhaladók.

Sakrálne objekty na strome: pravdepodobne sú najstaršou formou malých sakrálnych pamiatok. Spravidla sa jedná o olejové tlačé, kríž alebo obrazovú skrinku (oblíbené pomenovanie v regióne je mariánsky domček alebo domček panny Márie), umiestnené na kmeni živého stromu. Ženy, ktoré sa vracali z chotára, ozdobovali tieto obrázky poľnými kvetmi, prechádzajúci im vzdávali úctu prekrížovaním sa, muži aj sňatím klobúka.

Bildbäume: Sie sind offensichtlich die älteste Form der sakralen Kleindenkmäler. Es geht gewöhnlich um Öldrucke an einem Baumstamm, um Kreuze oder um eine Art Bild-Kästchen (populär: Haus Mariens). Sie wurden von Frauen geschmückt, die Vorbeigehenden begrüßten sie zum Zeichen ihrer Verehrung durch Schlagen eines Kreuzzeichens oder sie nahmen den Hut ab.

Kolta

(L. Juhász Ilona, 2000)

Kürt – Strekov

(Liszka József, 2000)

Képoszlopok: eredendően voltaképpen a képes fa továbbfejlesztett változatairól van szó, faoszlophoz erősített képről, képszekrényről. Fejlettebb változatai a szoborfülkés képoszlopok, amelyek általában kőből, téglából készültek. A felső harmadukban található bemélyedés eredendően egy-egy szent gipszszobrát, vagy olajnyomatot rejt. Voltaképpen a képoszlop és a kápolna közti átmeneti forma a mezei oltár, amely félig fedett, széles, oltárszerű talapzattal, s afölött elhelyezett szoborból, képből áll. Oltárszerű kiképzése mindamellett szobrok, keresztek talapzatainak is lehet, ami azt sejteti, hogy ezen objektumoknak az egyes körmenetek alkalmával kitüntetett szerepük lehetett.

Božie muky: ide o rozvinutie predchádzajúcej formy, tak, že obrázky, alebo skrinka s obrázkom sú pripevnené na drevený stĺp. Rozvinutejšou formou sú Božie muky so skrinkou pre sošku. Tieto Božie muky sa spravidla vyhotovovali z kameňa alebo tehál. V priehlbine, zväčša vo vrchnej tretine stĺpu, sa nachádzajú sádrové sošky toho-ktorého svätca, prípadne olejová tlač. Fakticky typologickým prechodom medzi Božimi mukami a kaplnkou je polný oltár, ktorý sa skladá spravidla z napoly krytého podstavca oltárového charakteru, nad ním so soškou alebo obrazom. Oltárový charakter vyhotovenia však mohli mať aj podstavce sôch a krížov, na základe čoho sa dá predpokladať, že počas rôznych procesií mohli mať tieto objekty aj funkciu provizórneho oltárika.

Bildsäulen: Das sind im Grunde weiterentwickelte Varianten des Bildbaums, nun mit echten Bildern, Bildkästchen an einem Stock. Noch stärker entwickelte Formen sind Bildsäulen mit Heiligennischen, gewöhnlich aus Stein oder Ziegel. Im oberen Teil der Nische finden sich gerne Gips-Abgüsse von Heiligen bzw. ein Öldruck. Die Übergangsform zwischen der Bildsäule und der Kapelle ist der Feldaltar, der aus einem halb bedeckten, weiten, altarartigen Fundament besteht, darüber ist eine Säule oder ein Bild zu sehen. Eine altarartige Form können auch Fundamente von Säulen oder Kreuzen haben, was darauf hindeutet, dass diese Objekte bei Prozessionen eine wichtige Rolle gespielt haben müssen.

Muzsla – Mužla

(Liszka József, 1998)

Muzsla – Mužla

(L. Juhász Ilona, 2000)

Alsócsitár – Dolné Štitáre

(L. Juhász Ilona, 2000)

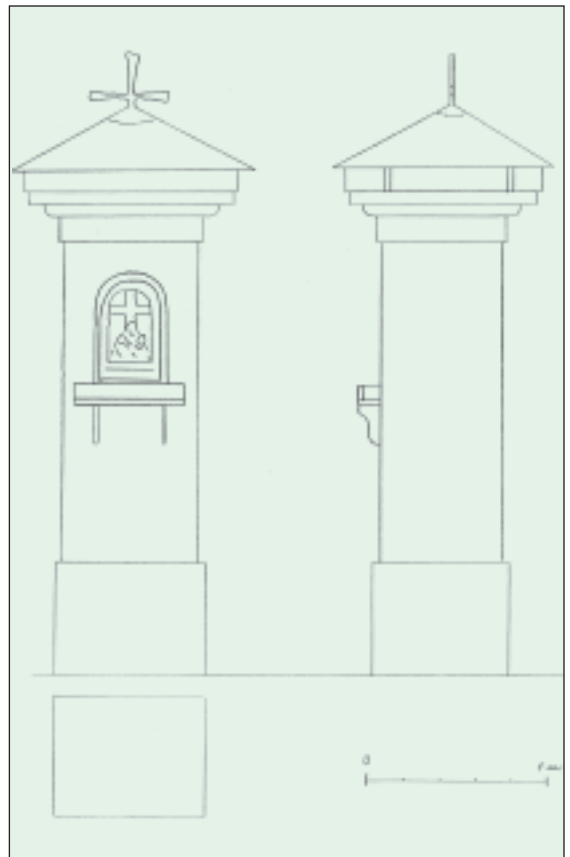
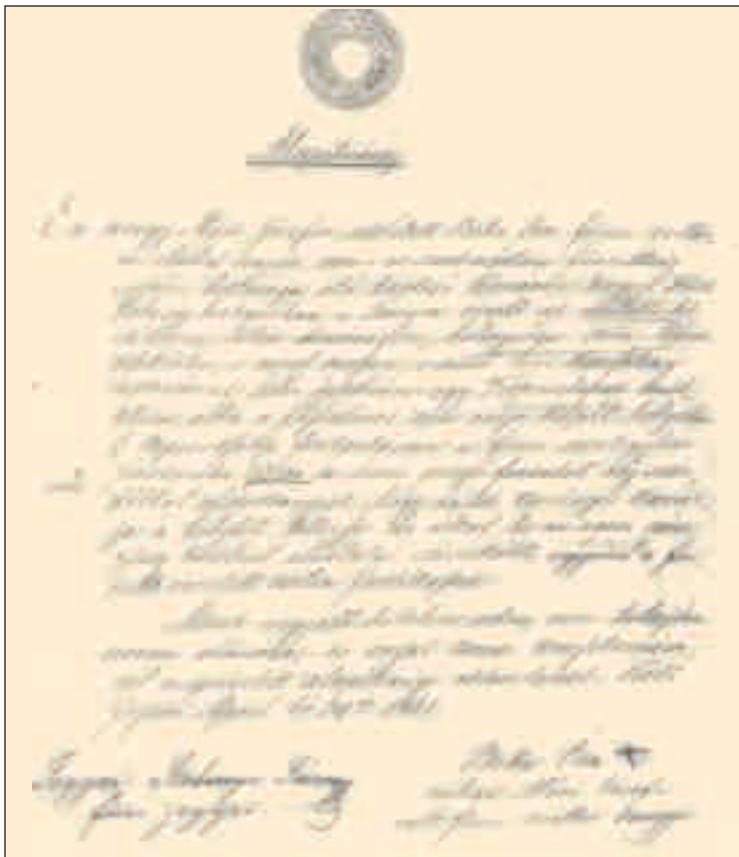
Csallóközkürt – Ohrady

(Liszka József, 1998)

Taksonyfalva – Galanta-Matúskovo

(Liszka József, 2000)

Komáromfüss – Trávnik (arch. 1851; Liszka József, 1997)

Krasznahorkaváralja – Krásnohorské Podhradie (arch. 1939)

Krasznahorkaváralja – Krásnohorské Podhradie (L. Juhász Ilona, 2000)

Pered – Tešedíkovo (L. Juhász Ilona, 2000)

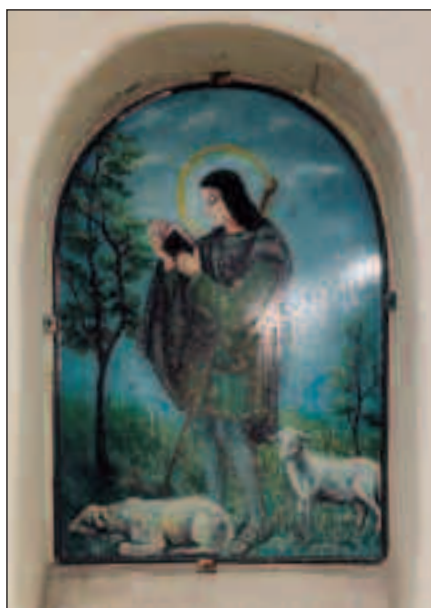
Údvard – Dvory nad Žitavou
(Liszka József, 1997)

Érsekújvár – Nové Zámky
(Liszka József, 1995)

Nagyabony – Velké Blahovo
(Liszka József, 1997)

Nagyabony – Velké Blahovo (L. Juhász Ilona, 1997)

Bacsfa – Báč (Liszka József, 2004)

Barka – Bôrka (Liszka József, 2005)

Kápolnák: *meglehetősen ellentmondásos és kérdéses fogalomkör, hiszen egyrészt a templom irányában formailag nemigen lehet lezárni, másrészt a képoszlop irányában is meglehetősen nyitott, problematikus. Nincs arra itt tér, hogy a kápolna és képoszlop viszonylatában felvetődő terminológiai problémákat részletezzük, így csak arra utalunk, hogy értelmezésünk szerint a kápolna olyan kisebb, ajtóval ellátott, zárható épület, amely istentiszteleti célokat szolgál. Mérete szempontjából lényeges, hogy legalább a miséző papnak két ministránsával együtt el kell benne férnie. Az egyszerű oltáron kívül berendezését legfelsőbb néhány pad alkotja.*

Kaplnky: *pri typologicikom zaradeni kaplniek sa strelávame s mnohorozmerným a často protirečivým definovaním. Na tomto mieste nemáme však prietor na riešenie terminologických otázok, preto chceme poukázať len na skutočnosť, že podľa nášho chápania je kaplnka menšia stavba, ktorá má dvere (ktoré sa dajú zamknúť), a slúži pre potreby bohoslužieb. Z hľadiska veľkosti je dôležité, že rozmer musí umožniť, aby sa do nej zmestili aspoň celebrujúci kňaz a jeho dvaja ministranti. Okrem veľmi jednoduchého oltáru patri k jej zariadeniu len niekoľko drevených lavíc.*

Kapellen: *Das ist ein besonders weites und schlecht abzugrenzendes Feld, denn es gibt fließende Übergang in Richtung Kirche ebenso wie in Richtung Bildsäule. An dieser Stelle ist es uns nicht möglich, auf terminologische Probleme hinsichtlich der Beziehung zwischen Kapelle und Bildsäule einzugehen; unserer Auffassung nach ist eine Kapelle ein verschließbares, mit einer Tür versehenes kleines Gebäude, das Gottesdiensten dient. Was die Größe betrifft, ist es wichtig, dass darin der Messe haltende Priester und seine beiden Ministranten genügend Platz haben. Außer mit dem einfachen Altar sind sie meist nur mit ein paar Bänken eingerichtet.*

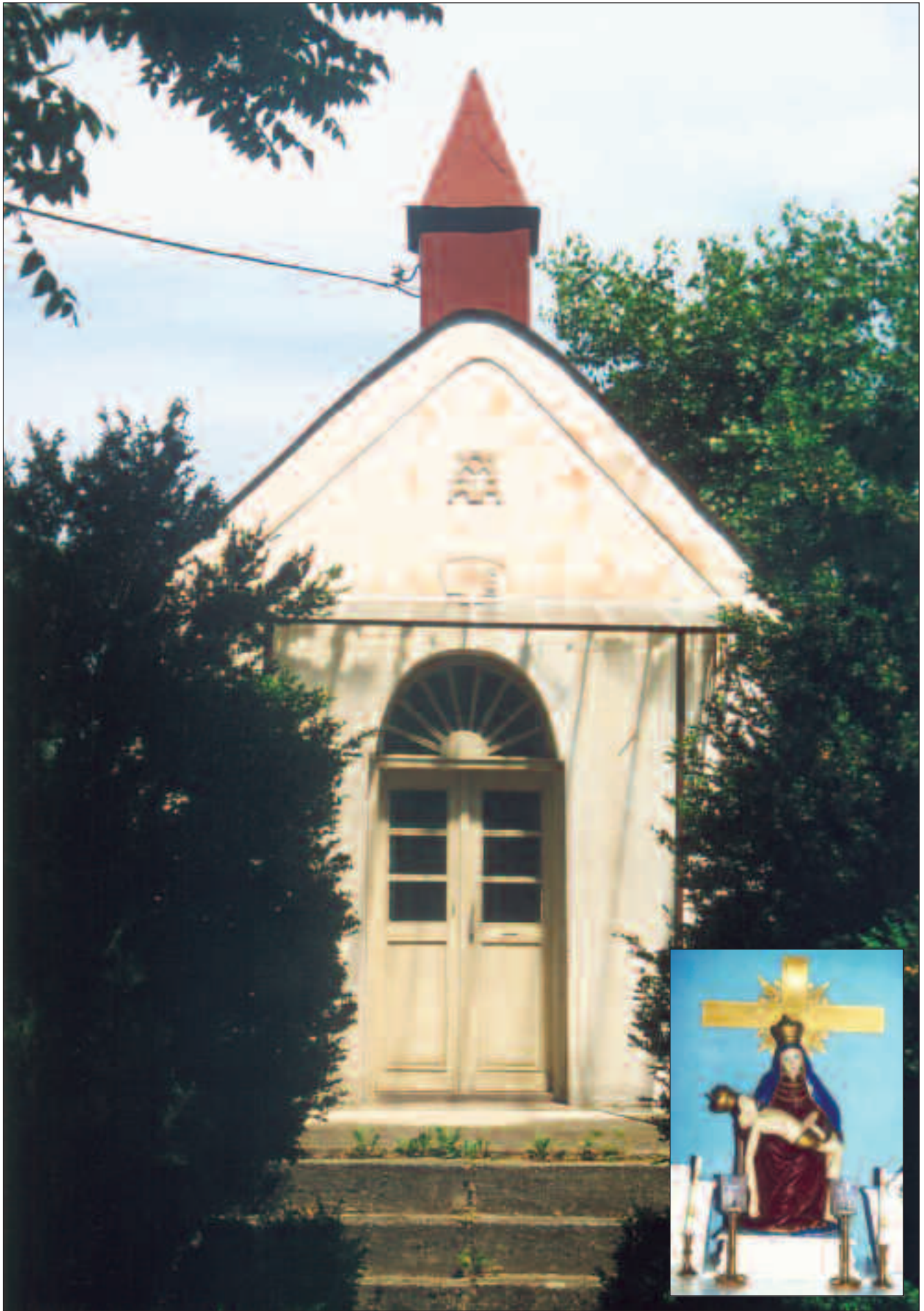
Nagymegyer – Velký Meder (L. Juhász Ilona, 2005)

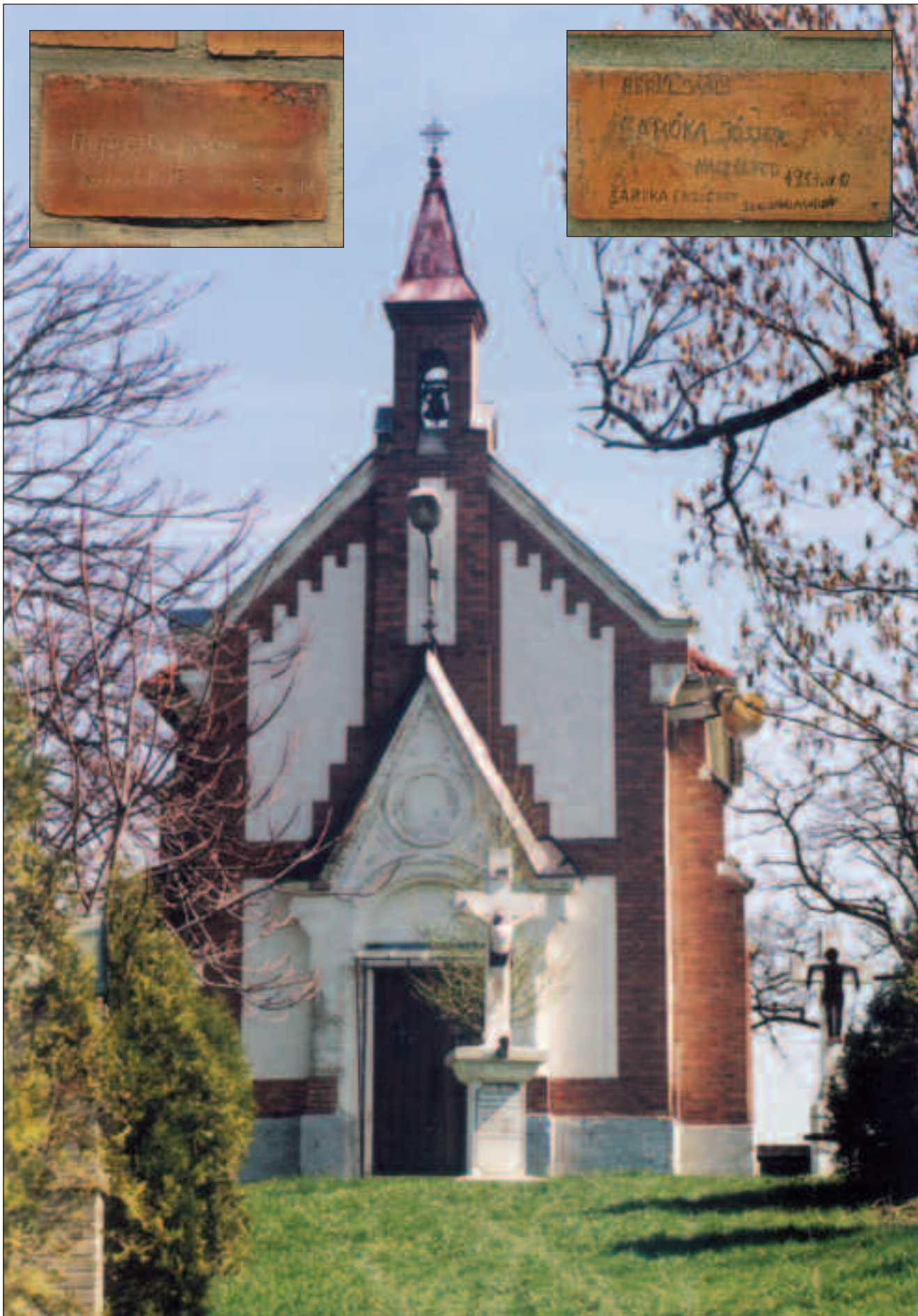
Sárosfa – Blatná na Ostrove (Végh László, 1999)

Ipolyság – Šahy (Liszka József, 2000)

Naszvad – Nesvady (Liszka József, 1998)

Kürt – Strekov (Liszka József, 1994)

Juhász Gyula

A tápai Krisztus

Az ország útján függ, s a földre néz,
Arcán szelíd mosoly a szenvedés.

A falu népet nézi csöndesen,
Amint ballagva munkából megyen.

Az ősi népet, mely az ősi föld
Zsellére csak, és várja az időt.

Mikor saját portáján úr leszen,
Mikor az élet néki is terem.

A magyar Krisztus, a falusi szent
Hiszen nekik is megváltást izent.

Olyan testvéri áldással tekint
Feljűk, és biztatja hűveit.

Feje fölött a nyárfa is magyar,
A fecske is, és egy a zivatar,

Mely őt paskolja, s a falut veri,
És folyton buzgó őt szent sebei

Nem a magyarság sorsát hirdetik?
És ki segít már, ha ő sem segít?

Juhász Gyula

Tápajský Kristus

Visi pri hradskej, hladi po zemi,
mä krotkü tvár a úsmev zmučený.

Na dedinský lud ticho diva sa,
jak pomaličky z práce kýva sa.

Pranárod, čo na otcovskej hrude
robotí, čaká, až jeho bude.

Na vlastnom dvore keď on pán bude,
života plody brať si sám bude.

Pretože Kristus, svätý dediny,
taktiež vykúpil ho zo spodiny.

Divá sa po nich s bratským pohľadom,
posmeluje si svojich rad-radom.

Nad hlavou stromy si s nim ševelia
i utáčky. Dažde mu to uveria

a ošplachnú ho, keď hrom zburáca,
a jeho svätých päť rán krváca.

Veď jeden je ich osud napokon,
a keď on nepomôže, kto potom?

(Preklad: Valentin Beniák)

Út menti és temetői keresztek: alapvetően azok a fából, kőből, betonból, fémből készült magas, 2-4 méteres keresztekről van szó, amelyek általában útkereszteződésében, települések szélén, bizonyos kimagasló helyeken és utak mentén találhatóak. Ugyancsak ide sorolandóak azok a temetői nagykeresztek, amelyek nem sírjelként funkcionálnak (habár eredendően akár sírjelnek is készülhettek), valamint az általában templomkertben, a templom falához erősített missziós keresztek.

Prícestné kríže a kríže na cintorínoch: v zásade ide o 2-4 metre vysoké kríže, vyhotovené z dreva, kameňa, betónu alebo kovu, ktoré sú umiestnené na križovatkách, na hraniciach sídiel, na terénnych vyvýšeninách a popri cestách. Patria sem aj veľké kríže na cintorínoch, ktoré však nemajú označovať hrob, aj keď mohli byť pôvodne za týmto účelom vytvorené. Zaradujeme sem aj kríže z kostolných záhrad, prípadne misijné kríže, pripevnené na steny kostolov.

Weg- und Friedhofskreuze: Die Rede ist von jenen 2-4 Meter hohen Kreuzen aus Holz, Stein, Beton oder Metall, die gewöhnlich an einer Straßenkreuzung, am Rande einer Siedlung, an bestimmten Erhöhungen bzw. am Straßenrand zu finden sind. Hierher gehören ebenfalls jene Großkreuze in Friedhöfen, die nicht als Grabzeichen dienen (obwohl sie als solche entstanden sein könnten), bzw. Missionskreuze in Kirchengärten, an der Kirchenwand befestigt.

Rudna – Rudná (L. Juhász Ilona, 1999)

Kolozsnéma – Kližská Nemá (Liszka József, 1997)

Tesmag – Tešmák (L. Juhász Ilona, 2000)

Zobordarázs – Dražovce (L. Juhász Ilona, 2002)

Rudna – Rudná (L. Juhász Ilona, 1999)

Palást – Plášťovce (L. Juhász Ilona, 2003)

Ményhe – Podhorany-Mechenice (L. Juhász Ilona, 2000)

Béd – Podhorany-Bádice (L. Juhász Ilona, 2000)

Oroszka – Pohronský Ruskov (L. Juhász Ilona, 2003)

Kolozsnéma – Kližská Nemá (Liszka József, 1997–2000)

Farkas kereszt: Kürt határában áll az a 18. századi homokkő út menti kereszt, amelyről a helyi hagyomány azt tartja, hogy egy farkasok által megtámadott, majd szerencsésen megmenekült ifjú hálából emeltette. A történet Szulik József megfogalmazásában vers formájában is ismertté vált a 19. század közepe óta. Egy Makranc határában álló kereszthez hasonló történet kapcsolódik.

Ulcí kríž: nachádza sa na hranici Strekova, je vyhotovený z pieskovca v 18. storočí. Miestna tradícia uchováva príbeh, podľa ktorého dal kríž postaviť mládenec z vďačností, že sa mu podarilo zachrániť si život, keď ho na tomto mieste napadla svorka vlkov. Príbeh sa stal známym aj vo veršovanej podobe od Józsefa Szulika z polovice 19. storočia. Podobný príbeh je spojený s krížom, ktorý sa nachádza v chotári obce Mokrance.

Wolf-Kreuz: Am Rande des Dorfes Kürt steht jenes Wegkreuz (Sandstein, 18. Jh.), von dem der Volksüberlieferung behauptet, es sei als Dank eines Burschen entstanden worden, der von Wölfen angegriffen wurde und ihnen entkommen ist. Die Geschichte wurde bekannt Mitte des 19. Jhs in einem Gedicht von József Szulik. Eine ähnliche Geschichte wird über ein Wegkreuz in der Nähe Makranc von den Dorfbewohnern erzählt.

Kürt – Strekov (Liszka József, 1994)

Kürt – Strekov (ifj. Liszka József rajza az István bácsi Naptára nyomán)

Szulik József *A farkas-kereszt*

*Barna hollók kárognak a légben,
Barna felhők szállongnak az égen;
Mégis nézd a barna felhők méhe,
Fehér havat hint a föld színére.*

*Zúgó széllel jön az alkony árnya,
S elterül a háborított [hóborított] tájra.
Vészes alkony széllel és homálylyal
Utat, ösvényt, elborít havával!*

*Jaj neked, jaj, szegény Kürthi Péter,
Hogy küzdesz meg ennyi ellenséggel?!
Meglep itt az éj sötét homálya,
Nem találsz már az út nyomára.*

*Közelében volna bár egy lélek,
Dobogását hallhatná szívének,
Sohajából értené fájdalmát,
Látná arczán kínos aggodalmát.*

*Ah! de nincs egy lélek, senki, senki;
Vészes dalát csak a felszél zengi.
Mely már minden izmait átjárta,
Majdnem összeroskad gyöngye lába.*

*És megáll és szétnéz erre, arra;
Ah de mit lát? Éj van jobbra, balra.
Zúgó széllel elszáll kiáltása.
„Nincs menekvés – elveszek – hiába! –*

*Oh atyám, oh Istenem, segíj meg!
Te vagy az út, igazság és élet.
Oh vezess, ha út vagy, s mentsd meg éltet,
Hisz tudod, hogy nem magamért féltet.*

*Hisz tudod, hogy otthon aggalommal,
Egy család vár énrám siralommal.
Engem méltán sújtna igazságod,
De ezekért irgalmadra várok!”*

És tovább megy kinosan zokogva,
A fehér hó nyikorog alatta.
S ime egy keresztfa tűn szemébe,
A küzdőknek egyetlen reménye.

Föltekintve édes Jézusához,
Leborul a szent kereszt lábához.
Átöleli, mint egykor Magdolna,
A hideg fát háladón csókolva.

Egy hideg fa, s mily bizalmat támaszt.
Isten-vérrel volt öntözve ám az!
És ez a vér világra terjed,
Melegétől minden fagy fölenged.

Ah! csalódol, szegény Kürthi Péter,
Jézusod nem e fán vérezék el.
E keresztfa nem is ment meg téged.
Hallod, farkas ordít... véged, véged!

Mind közelb jö vadak ordítása,
Hallik is már a hó ropogása;
„Ah Úr Isten” jajgat elképedve,
S föltekint az álló szent keresztre.

S mintha Jézus arcán dicsfényt látna,
S mintha hívná őt e fény sugára.
Ő e néma szózatot megértve,
Erőt érez, mászik a keresztre.

Már öleli Megváltója képét,
Szívéhez nyomván szorongó szívét.
Borzalommal néz alá a mélybe,
Hol három vad prűszköl, csattog érte.

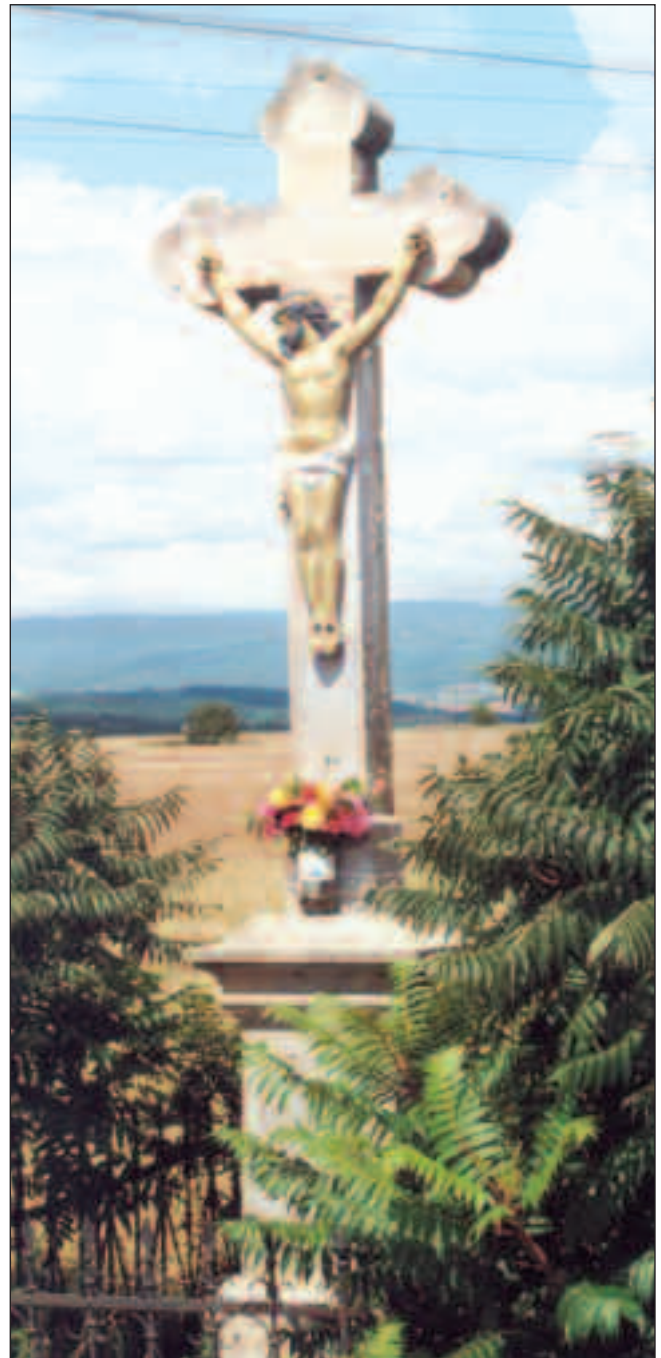
Karmaikkal tépik a keresztet,
Csattogások velőt, szívet renget.
Kürthi bizva simul Jézusához,
S messze hangzik segélykiáltása.

Nem sokára lárma támad messze,
És a lárma közelebb jön egyre,
Lámpa fénynyel kürthiek rohannak,
Fenevadak tőlök elriadnak.

Nem csalódott mégse Kürthi Péter,
Bár Jézus nem e fán vérezék el,
Megmenté... nem e fa – de ez által
Jézus, kit dicsérünk keresztfával.

Elkorhadt már e keresztfa régen,
De helyén egy kökereszt áll szépen;
S a vidéknek vallásos lakója
Maiglan farkas-keresztnek mondja.

(1866)

Makranc – Mokrance (L. Juhász Ilona, 2000)

Tőrincs – Trenč (L. Juhász Ilona, 2001)

Lice – Licince (L. Juhász Ilona, 2001)

Alistál – Dolný Štál (Liszka József, 2000)

Albár – Dolný Bar (L. Juhász Ilona, 2000)

AZ ÚR BEKÉJE VELUK!
 SZÜZ MÁRIA
 SZ. JÓZSEF SZ. BORBÁLA
 HALDOKLÓK PÁRTFOGÓI
 KÖNYÖRÖGJETEK
 ÉRETTÜNK!

Kőhídyarmat – Kamenný Most (L. Juhász Ilona, 2003)

Királyhelmecec – Kráľovský Chlmec (Liszka József, 2005)

Süvete – Šivetice (L. Juhász Ilona, 2003)

Füge – Figa (L. Juhász Ilona, 2001)

Jablonca – Silická Jablonica (L. Juhász Ilona, 2000)

Tórincs – Trenč (L. Juhász Ilona, 2001)

Párkány – Štúrovo (L. Juhász Ilona, 2003)

Rainer Maria Rilke

Heilige

*Große Heilige und kleine
feiert jegliche Gemeinde;
hölzern und von Steine feine,
große Heilige und kleine.*

*Heilige Annen und Kathrinen,
die im Traum erschienen ihnen,
baun sie sich und dienen ihnen,
heilgen Annen und Kathrinen.*

*Wenzel laß ich auch noch gelten,
weil sie selten ihn bestellten;
denn zu viele gelten selten –
nun, Sankt Wenzel laß ich gelten.*

*Aber diese Nepomucken!
Von des Jorgange Lucken gucken
und auf allen Brucken spucken
lauter, lauter Nepomucken!*

Ebed – Obid (L. Juhász Ilona, 2003)

Szobrok: olyan szakrális objektumok, amelyek az ellenreformáció korától terjedtek el vidékeinken, és valamely szent életnagyágban (vagy azt közelítő méretben) megformázott alakját nyújtják. Térségünkben a leggyakoribbak a Mária- és Szentháromság-szobrok, illetve szoborcsoportok, továbbá Nepomuki Szent János, Szent Vendel és Szent Flórián szobrai. Keskenyebb-szélesebb, oszlopszerű, a szobor anyagából faragott vagy téglából épített talapzaton áll az adott szent kőszobra. Német mintára gyakran Mária-oszlopként, Szentháromság-oszlopként is emlegeti bizonyos típusaikat a magyar szakirodalom. Részben össze-mosódhatnak a szoborfülkés képoszlopokkal, mezei oltárokkal, amelyek szerves részét egy-egy szent szobra alkothatja.

Mária és a Szent Család: Mária a plasztikai alkotásokon térségünkben a Szent Család-szoborcsoportok egyik meghatározó alakjaként jelenik meg. Ezen kívül a Madonna-, a Szeplőtelen Szűzanya (Maria Immaculata)-, valamint a piétaábrázolások dominálnak. Elterjedt megjelenítési formája a lourdes-i barlangok Mária-alakja.

Sochy: sakrálné objekty, ktoré sa v našom regióne rozšírili v období protireformačných bojov, zobrazujú v životnej alebo aspoň podobnej veľkosti niektorého svätca. Na našom území sú najčastejšie zobrazenia Márie a svätej Trojice, ďalej sochy svätého Jána Nepomuckého, svätého Vendelína a svätého Floriána. Ich širšia či užšia podlož bola zhotovovaná spravidla z materiálu samotnej sochy, alebo bola postavená z tehál, na podloží stála kamenná socha svätého. Maďarská literatúra často ich spomína na základe nemeckej literatúry aj ako Stĺpy Panny Márie, niektoré typy ako Trojičné stĺpy.

Mária a svätá rodina: Plastika Márie v našom regióne sa objavuje ako určujúca postava súborov a súsoší Svätej rodiny. Okrem toho dominujú zobrazenia Madony, Nepoškvrnenej Matky (Maria Immaculata) prípadne Piety. Dosť rozšíreným zobrazením je lurdská Panna Mária.

Heiligenstatuen: Sie sind in unserer Gegend seit der Zeit der Gegenreformation verbreitet; sie stellen die Gestalt eines Heiligen in etwa Lebensgröße dar. In unserer Region sind die Marien- und Dreifaltigkeits-Statuen, bzw. Statuengruppen, die Statuen des hl. Johannes von Nepomuk, des hl. Wendelin und des hl. Florian am weitesten verbreitet. Das Steinbild eines Heiligen steht auf einem mehr oder weniger breiten säulenartigen, steinernen oder aus Ziegeln errichteten Fundament. Nach deutschem Muster werden manche ihrer Formen in der ungarischen Fachliteratur auch als Marien-Säulen oder Dreifaltigkeits-Säulen benannt.

Maria und die heilige Familie: Die Jungfrau Maria erscheint in unserer Gegend in der Bildhauerei als eine bestimmende Gestalt der Heiligen Familie (mit Jesuskind und hl. Joseph), bzw. als Mitglied der hl. Anna-Selbtritt-Darstellungen. Ganz allgemein dominieren Darstellungen des Typs der Schönen Maria, der Maria Immaculata bzw. der Pieta. Eine der am meisten verbreiteten Formen der Marien-Darstellungen sind die in einer Grotte stehenden Lourdes-Marien.

Nagymácséd – Velká Mača (L. Juhász Ilona, 2004)

Csiliznyárad – Ńárad (Liszka József, 1997)

Lucas Cranach: Maria Hilf (Innsbruck)

Pat – Patince
(L. Juhász Ilona, 2003)

Palást – Pláštovce (L. Juhász Ilona, 2003)

Nagymegyer – Velký Meder (L. Juhász Ilona, 2004)

Ebed – Obid (L. Juhász Ilona 2003)

Ipolyság – Šahy (L. Juhász Ilona, 2000)

Alsóbodok – Dolné Obdokovce

(L. Juhász Ilona, 2000)

Örsűjfalu – Nová Stráž (L. Juhász Ilona, 2002)

Somorja – Šamorín (Liszka József, 1998)

Zsitvafödémés – Úlány nad Žitavou (Liszka József, 1999)

Sasvár – Šaštín (Jordánszky 1836)

Ipolyhídvég – Ipefské Predmostie (L. Juhász Ilona, 2001)

Szentháromság: az Atyát, a Fiút és a Szentléleket ábrázoló szoborcsoport térségünkben általában magas oszlop tetején foglal helyet (ritkább a képoszlop szoborfülkéjében vagy mezei oltáron elhelyezett Szentháromság-ábrázolás). Előfordul a Mária megkoronázásával kombinált ábrázolási mód is (pl. Ipolyszalka, Somorja). A Szentháromság-szobrokat gyakran pestisoszlopokként állították, ezért mellékalakjukként sokszor szerepelhetnek az ismert pestisszentek (Sebestyén, Rókus, Rozália) is.

Svätá Trojica: na našom území dominuje umiestnenie trojice Otca, Syna a Duchu svätého na vrchu vyšších stĺpov. Vyskytuje sa aj zobrazovanie svätej Trojice v spojení s korunovaním Panny Márie (napr. Salka, Šamorín). Trojičné sochy a stĺpy sa dosť často objavujú ako stĺpy morové (postavené proti šíreniu nákazy moru), preto ako vedľajšie postavy súsošia sú mnohokrát zobrazení svätci, spojení s morom, resp. ochranou pred nim (Sebastián, Rochus, Rozália).

Hl. Dreifaltigkeit: Die Bildgruppe, die den Vater, den Sohn und den Heiligen Geist darstellt, befindet sich in der untersuchten Gegend gewöhnlich auf der Spitze einer hohen Säule (seltener ist eine Dreifaltigkeits-Darstellung in einer Nische oder auf einem Feldaltar). Auch die Kombination Dreifaltigkeit/Krönung-Mariens kommt häufig vor (z. B. Ipolyszalka, Somorja). Dreifaltigkeits-Stauten wurden häufig auch als Pest-Säulen aufgestellt; deswegen sind hier, als Nebengestalten, die bekannten Pest-Heiligen (Sebastian, Rochus, Rosalie) zu finden.

Komárom – Komárno (Liszka József, 2000)

Udvard – Dvory nad Žitavou (L. Juhász Ilona, 2000)

Nyitracsehi – Čechynce (L. Juhász Ilona, 2000)

Ipolyszalka – Salka (Liszka József, 2005)

Somorja – Šamorín (L. Juhász Ilona, 2003)

Nepomuki Szent János: a vízen járók (hajósok, vizimolnárok, halászok), valamint a gyónási titok patrónusa, a rágalom ellen is védelmet nyújt (ez utóbbinak egyedi jelképes ábrázolása az a szeredi szobor, ahol a szent egyik lábával a rágalmazást jelképező szörny fejére lép). Szobrait általában vizek, hidak mellett találjuk. Papi ornátusban, a mártíromságot jelképező palmaággal, kereszttel szokás ábrázolni.

Svätý Ján Nepomucký: je patrónom vodných remesiel (lodári, vodní mlynári, rybári) a patrónom spovedného tajomstva, ochrániť mal aj pred ohováraním (jedinečným zobrazením je socha v Sereďi, na ktorej svätec šľapne po hlave obludy, symbolizujúcej ohováranie). Jeho sochy sa spravidla nachádzajú pri vodách, mostoch. Je zvykom ho zobrazovať v kňazskom rúchu, s krížom, prípadne palmovým listom, symbolizujúcim mučenie.

Hl. Johannes von Nepomuk: Patron der Schiffsleute, Wassermüller und Fischer, sowie Bewahrer des Beichtgeheimnisses; er bietet vor Verleumdungen Schutz (eine der Darstellungen ist eine Statue in Szeded, wo der Heilige den Kopf eines, die Verleumdung symbolisierenden Ungeheuers mit Füßen tritt). Solche Säulen befinden sich gewöhnlich an Gewässern und Brücken. Johann wird dargestellt gewöhnlich im priesterlichen Ornat, mit Palmenzweig (als Symbol für sein Martyrium) oder mit dem Kreuz in der Hand.

Dobóca – Dubovec (L. Juhász Ilona, 2005)

Nagykér – Velký Kýr (Liszka József, 1999)

Nagytárkány – Velké Trakany (L. Juhász Ilona, 2000)

Abaszéplak – Krásna nad Hornádom (Liszka József, 1999)

Szered – Sereď (Liszka József, 2000)

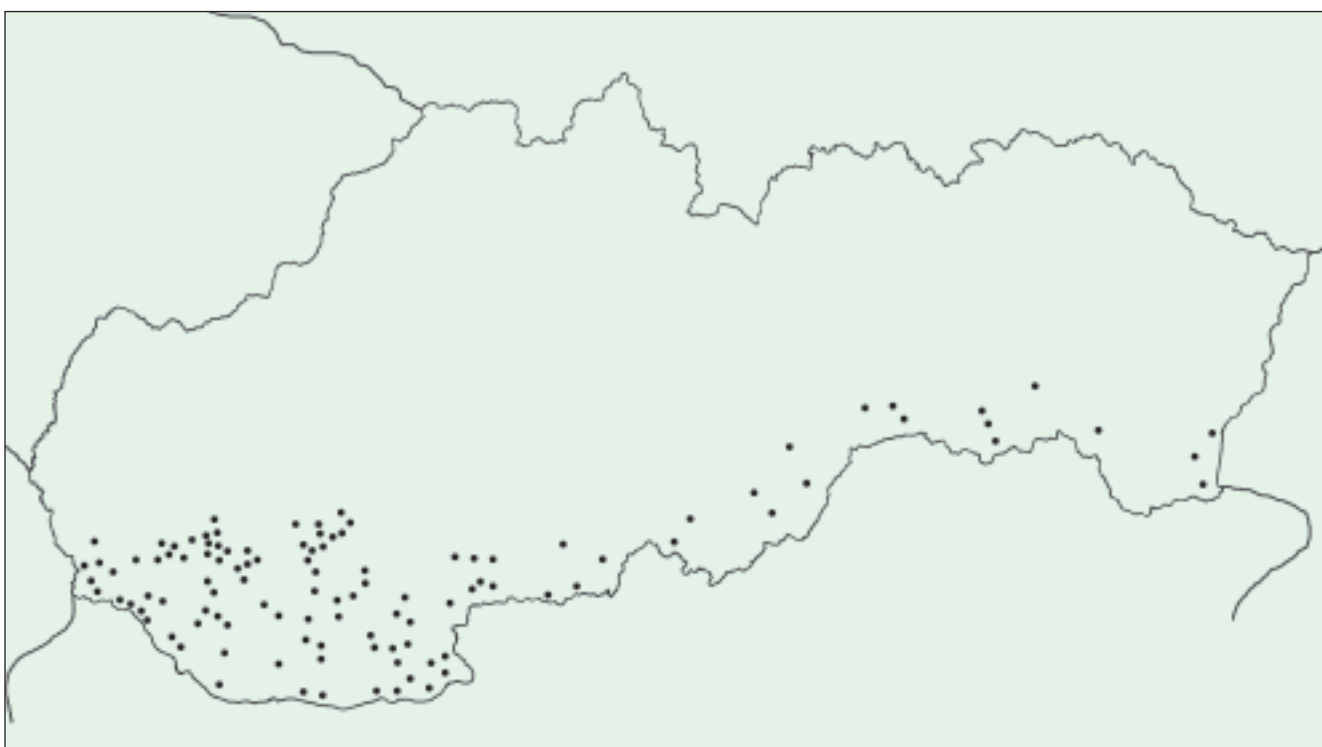
Karva – Kravany nad Dunajom (L. Juhász Ilona, 2003)

Rozsnyó – Rožňava (L. Juhász Ilona, 2000)

Pinc – Pinciná (Liszka József, 1997)

Nepomuki Szent János köztéri szobrainak elterjedése Dél-Szlovákiában a Szakrális Kisemlék Archivum adatai alapján (2005)

Výskyt plastik svätého Jána Nepomuckého na južnom Slovensku na základe databázy Archívu malých sakrálnych pamiatok v Komárne (2005)

Die Verbreitung der Freilichtstatuen des hl. Johannes von Nepomuk in der Südslowakei laut Daten des Archivs für Sakrale Kleindenkmäler (2005)

Nádszeg – Trstice (L. Juhász Ilona, 2003)

Kőhídgyarmat – Kamenný Most (Liszka József, 2000)

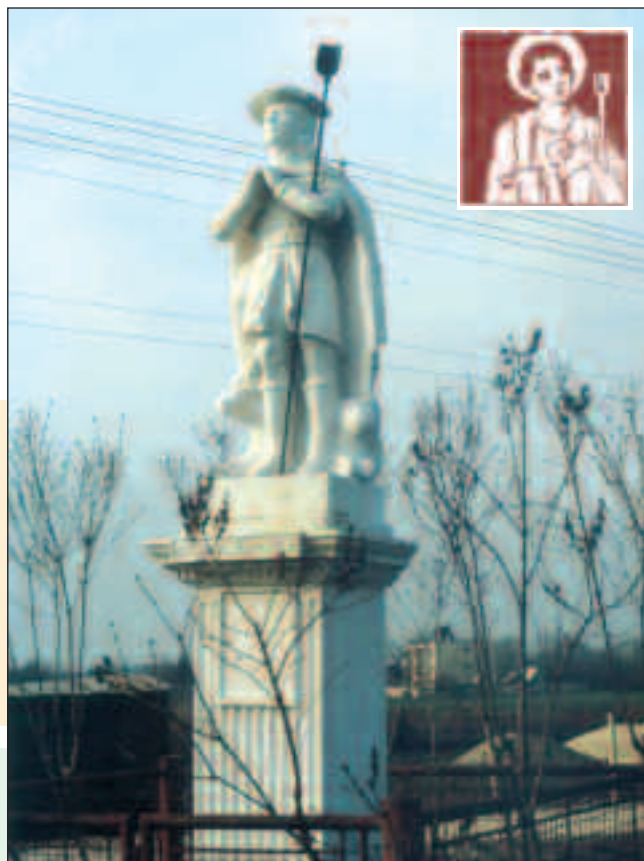

Keszegfalva – Kameničná (Liszka József, 2001)

Szent Vendel: a pásztorok és jószágtartó gazdák patrónusa. Kultusza a 18. század folyamán, német és cseh-morva juhászok közvetítésével honosodott meg térségünkben, s annak is inkább nyugati felében. Általában pásztoröltözékben, juhász-kampóval (ritkábban juhászlapáttal, ásóval; pl. Pozsonyeperjes, Sempte, Szenc), bárány és borjú társaságában ábrázolják.

Svätý Vendelín: patrón pastierov a gazdovstiev so zvieratami. Jeho kult rozšírovali v 18. storočí postupne českí a moravskí pastieri, spravidla v západnej časti nášho regiónu. Zobrazuje sa v pastierskom oblečení, s pastierskou, hákovitou palicou, zriedkavejšie s lopatkovitou palicou, alebo s rýľom (napr. Jahodná, Senec, Šintava), v spoločnosti ovce alebo teľiatka.

Hl. Wendelin: Hirten- und Wirte-Patron. Sein Kult wurde durch deutsche und tschechisch-mährische Schäfer in unserer Gegend verbreitet, und hier besonders in deren westlichem Teil. Wendelin wurde gewöhnlich in Hirtenkleidung, mit Schäferhaken (seltener mit Schäferschaufel; z. B. Pozsonyeperjes, Sempte, Szenc) in der Hand dargestellt, begleitet von einem Lamm oder Kalb.

Pozsonyeperjes – Jahodná (Liszka József, 1993)

Húl (Liszka József, 2000)

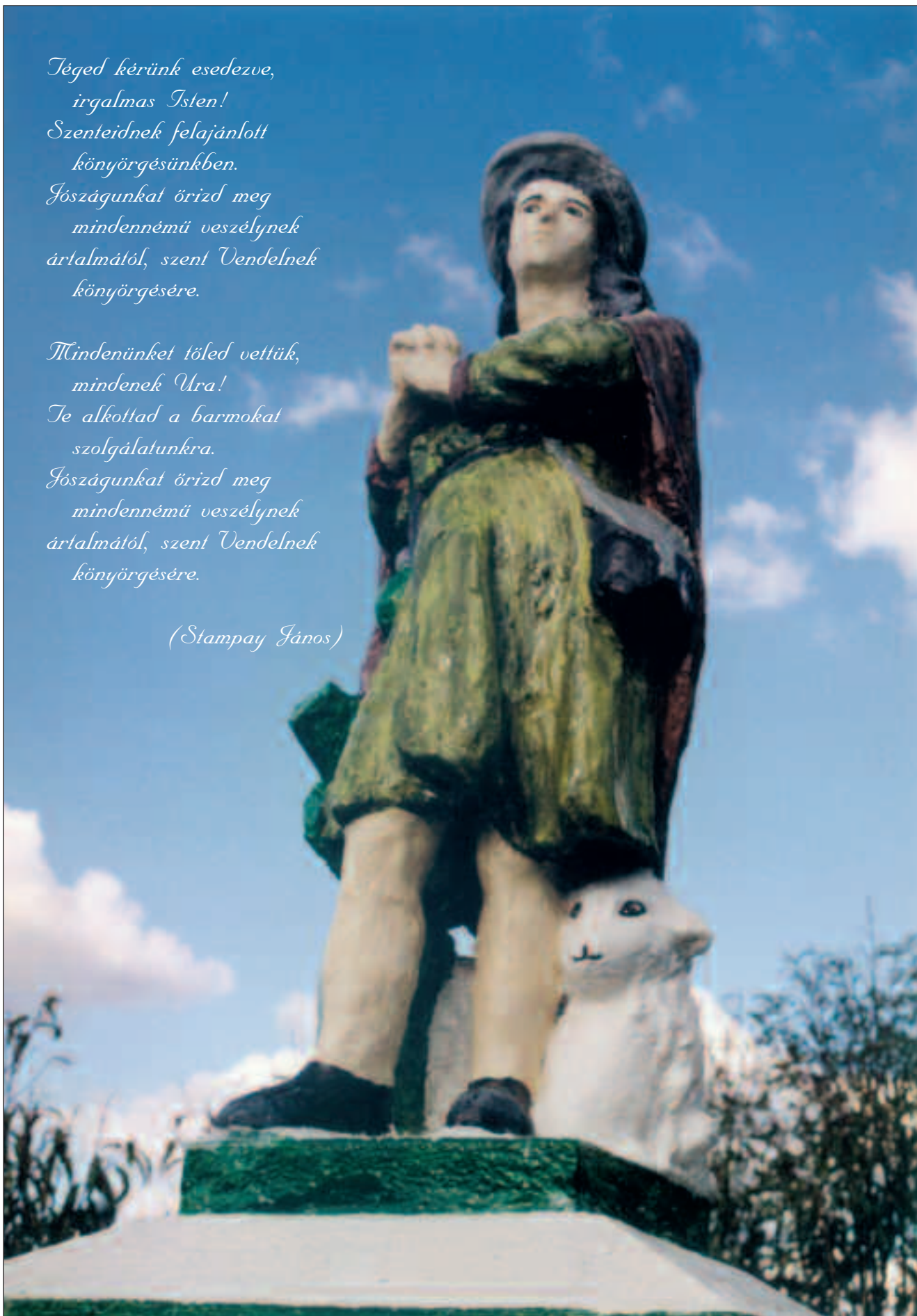
Sempte – Šintava
(Liszka József, 1994)

Szenc – Senec (L. Juhász Ilona, 2000)

*Téged kérünk esedezve,
irgalmas Isten!
Szenteidnek felajánlott
könyörgésünkben.
Jószágunkat őrizd meg
mindennémü veszélynek
ártalmától, szent Vendelnek
könyörgésére.*

*Mindenünket téled vettük,
mindenek Ura!
Te alkottad a barmokat
szolgálatunkra.
Jószágunkat őrizd meg
mindennémü veszélynek
ártalmától, szent Vendelnek
könyörgésére.*

(Stampay János)

Köbölkút – Gbelce (L. Juhász Ilona, 2001)

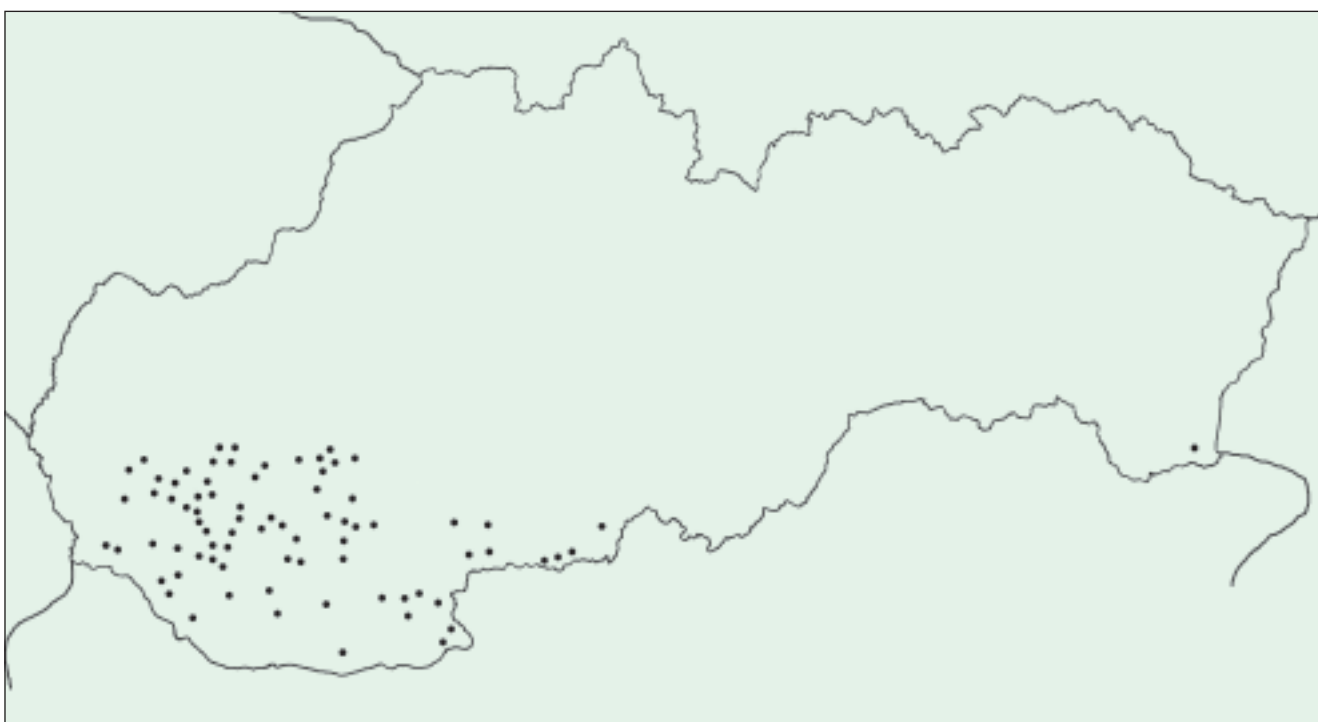
Bély – Biel (Liszka József, 2005)

Nagymánya – Veľká Maňa (L. Juhász Ilona, 1999)

Ipolybalog – Balog nad Ipfom (Liszka József, 2000)

Szent Vendel köztéri szobrainak elterjedése Dél-Szlovákiában a Szakrális Kisemlék Archívum adatai alapján (2005)

Výskyt plastik svätého Vendelína na južnom Slovensku na základe databázy Archívu malých sakrálnych pamiatok v Komárne (2005)

Die Verbreitung der Freilichtstatuen des hl. Wendelin in der Südslowakei laut Daten des Archivs für Sakrale Kleindenkmäler (2005)

Andód – Andovce (Liszka József, 1992)

Szent Flórián: a tűzoltók védőszentje. Római katonaruhában, egy égő házra sajtárból vizet öntve jelenik meg szabadtéri plasztikáinkon.

Svätý Florián: patrón hasičov. Zobrazuje sa na plastikách vo voľnom priestranstve v rímskom vojenskom oblečení, ako vylieva vodu na horiaci dom.

Hl. Florian: Patron der Feuerwehrleute. In römischer Soldatenkleidung erscheint er auf Plastiken im Freien, wie er aus einem Schaffel auf ein brennendes Haus Wasser gießt.

Húl (Liszka József, 2000)

Felsőtúr – Horné Turovce (L. Juhász Ilona, 2003)

Szőgyén – Svodín (Liszka József, 1998)

Szent Orbán: a szőlősgazdák patrónusa. Pápaként vagy püspöki ruhában ábrázolják, szobrai rendszeren szőlőskertekben, szőlőhegyeken állnak. Jó termés esetén Orbán szobrát sok helyütt „megjutalmazták”: borral locsolták meg, felvirágozták; viszont ha fagykár érte a szőlőt, vagy elverte a jég a termést, „megbüntették” Orbánt: ledöntötték a szobrot, majd sárban vonszolták végig, esetleg meglövöldözték.

Svätý Urban: patrón vinohradníkov, vinohradov. Je zobrazovaný v pápežskom alebo biskupskom rúchu, jeho sochy sú postavené spravidla pri vinohradoch, záhradách s vinnou révou. V rokoch dobrej úrody viniča bolo zvykom „poďakovať“ sa Urbanovi, polievali jeho sochu vínom a ozdobili ju kvetmi. Ak ale bol vinič zničený mrazmi alebo krupobitím, tak ho „potrestali“: zvalili sochu, ťahali ju po blate prípadne na ňu strieľali.

Hl. Urban: Patron der Weinbauer; er wird als Papst oder in Bischofskleidung dargestellt; seine Statuen stehen gewöhnlich in Weingärten oder an Weinbergen. War die Weinlese reich, wurden die Statuen vielerorts „belohnt“: mit Wein begossen, mit Blumen geschmückt; waren die Weintrauben jedoch erfroren, wurde Urban „bestraft“: die Statue wurde gestürzt, in den Schlamm gezogen, eventuell beschossen.

Verebény – Vrable ((L. Juhász Ilona, 2000)

Szent Donát: a katolikus szentek sorában több Donát is helyet kapott és ikonográfiájuk is problematikusnak mondható. A legismertebb arezzoi Szent Donát, akit püspökként, könyvvel, serleggel és/vagy sárkánnyal szoktak ábrázolni. A másik (münstereifeli) Szent Donát, aki viszont plasztikáinkon római legionáriusként jelenik meg. Térségünkben mindkét Donát (Dónátus) alakja ismert: előbbi elsősorban a szőlősgazdák védőszentje, utóbbi pedig főleg a villámcsapás, a jégverés ellen nyújt védelmet.

Svätý Donát: medzi katolíckymi svätými sa viackrát vyskytuje svätý Donát, jeho ikonografia je preto problematická. Najznámejší je svätý Donát z Arezza, ktorého zobrazujú väčšinou ako biskupa s knihou, čašou a/alebo so šarkanom. Druhý známy je svätý Donát z Münsterreifelu, známy z plastik vo vyobrazení rímskeho legionára. V našom regióne sú známi obaja: prvý z nich je patrónom vinohradníkov, kým ten druhý je ochrancom pred bleskom a krupobitím.

Hl. Donatus: Unter den katholischen Heiligen gibt es mehrere Heilige dieses Namens, deswegen kann ihre Ikonographie als problematisch bezeichnet werden. Der bekannteste von ihnen ist der hl. Donatus aus Arezzo, der gewöhnlich als Bischof, mit einem Buch, Kelch und/oder einem Drachen dargestellt wird. Der hl. Donatus aus Münsterreifel erscheint auf unseren Plastikwerken als römischer Legionär. In unserer Gegend sind beide Donatus-Gestalten bekannt: der aus Arezzo in erster Linie als Patron der Weinbauern, der aus Münsterreifel dagegen bietet Schutz vor Blitz- und Eisschäden.

Nagymácséd – Velká Mača (L. Juhász Ilona, 2000)

Pered – Tešedíkovo (Liszka József, 1994)

Gútor – Hamuliakovo (Liszka József, 2000)

Vágtornóc – Trnovec nad Váhom (L. Juhász Ilona, 2000)

Ritkábban fordulnak elő a Szent Teklát (Vágtornóc), Szent Mihály arkangyalt (Jányok), ábrázoló plasztikák és az ún. nemzeti szenteket megjelenítő alkotások. Ez utóbbiak sorában Szent István (Nyékvárkony), Szent Imre herceg (Komárom) és Árpádházi Szent Erzsébet (Nyékvárkony), valamint Szent Cirill és Metód (Nyitraacsehi) szobrai a gyakoribbak.

Zriedkavejšie sa objavujú plasty zobrazujúce svätú Teklu (Trnovec nad Váhom), archanjela svätého Michala (Janiky), respektive diela zobrazujúce maďarských a slovenských národných svätcov. Spomedzi nich sa najčastejšie objavujú svätý Štefan (Urukün), svätý Imrich (Komárno) a svätá Alžbeta Uhorská – Durínska (Urukün), respektive sochy svätého Cyrila a Metoda (Čechynce).z

Plastiken, die die hl. Thekla (Vágtornóc), den Erzengel Michael (Jányok), bzw. die so genannten (ungarischen, sowie slawischen) nationalen Heiligen darstellen, kommen nur seltener vor. Von den letzteren sind der hl. Stefan (Nyékvárkony), der hl. Herzog Emmerich (Komorn, ung. Komárom, slow. Komárno), die hl. Elisabeth aus dem Haus der Árpáden (Nyékvárkony), sowie die hll. Cyrill und Method (Nyitraacsehi) die am häufigsten dargestellten Heiligen.

Jányok – Janíky (Liszka József, 2002)

Komárom – Komárno (Liszka József, 2000)

Nyékvárkony – Vrakúň (L. Juhász Ilona, 2004)

Nyitračsehi – Čechynce (L. Juhász Ilona, 2000)

Nyékvárkony – Vrakúň (L. Juhász Ilona, 2004)

Haranglábak: a templommal nem rendelkező települések és a nagykiterjedésű falvak templomtól távolabb eső pontjain állnak. Legegyszerűbb változata egy ágasfa, aminek két ága közé erősítik a harangot. Ennek továbbfejlesztett formái az egyszerű favázis, újabban csövázis haranglábak. A gerendavázis, szoknyás haranglábak olykor archaikus építészeti technikákat is megőrizhetnek. A harangtorony inkább a magyar nyelvterület keleti, északkeleti részére jellemző, és voltaképpen a templomtornyot helyettesíti, de védelmi-megfigyelő funkciói is vannak. Mivel a haranglábak katolikus és protestáns falvakban egyaránt előfordulhatnak, teteljen az adott közösség felekezeti hovatartozásától függően kereszt, kakas vagy csillag található.

Zvonice: stoja v sídlach, ktoré nemajú kostol, alebo vo väčších sídlach na miestach vzdialených od kostola. Najjednoduchšou formou je zvonica postavená ako rozkonárený peň, kde sa medzi rozdvojené konáre umiestnil zvon. Rozvinutejšími formami sú drevené zvonice a zvonice na kovových stĺpoch. Zvonice s drevenou stĺpkovou konštrukciou bez šalovania so strešnými výbežkami zachovávajú archaické stavebné technológie. Vežová zvonica je charakteristické pre východnejšie oblasti osídlených maďarským obyvateľstvom. Spravidla nahrádzala kostol, kostolnú vežu a mala obranný charakter, slúžila aj ako vyhládka alebo pozorovateľňa. Zvonice sa nachádzajú ako v katolíckych, tak i protestantských sídlach, preto na ich vrchu sa objavujú podľa príslušnosti ku konkrétnej cirkvi kríž alebo hviezda, resp. kohút.

Glockenstühle: Sie stehen in Ortschaften, wo es keine Kirche gibt, bzw. in größeren Dörfern von der Kirche weit entfernt. Ein einfacher Glockenstuhl ist eigentlich ein Zweigbaum, die Glocke wird zwischen zwei Ästen aufgehängt. Eine weiterentwickelte Form ist der hölzerne bzw. Köhren-Glockenstuhl. Rockenähnliche Glockenstühle mit Balkenfachwerk bewahren oft eine archaische Bautechnik. Ein Glockenturm ist eher für den (nord)östlichen Teil des ungarischen Sprachgebietes charakteristisch; er ersetzt den Kirchturm, erfüllt eine Schutz- bzw. Überwachungsfunktion. Da Glockenstühle sowohl in katholischen wie auch protestantischen Dörfern vorkommen können, befindet sich oben entweder ein Kreuz, ein Hahn oder ein Stern, entsprechend der Konfession der jeweiligen Siedlung.

Deáki – Diakovce (L. Juhász Ilona, 2000)

Macháza – Macov (Liszka József, 2000)

Gömörmihályfala – Gemerské Michalovce
(Liszka József, 2002)

Ipolybalog – Balog nad Ipľom (L. Juhász Ilona, 2000)

Kismácséd – Malá Mača (Liszka József, 2000)

Hubó – Hubov (L. Juhász Ilona, 2005)

Kálváriák: lényegében Krisztus kinszenvedéseinek vizuális ábrázolása. A szakkutatás a zárt térben (templomban, kápolnában) található ábrázolássorozatokot keresztútnak nevezi, míg kálváriának a szabad térben épített emlékeket mondjuk. Ezek elrendezése, gyakran a felszíne is Krisztus kinszenvedéseinek egykori színhelyét reprezentálja. A történeti Magyarországon a kálváriaépítés első nyomainak a 17. századig nyúlnak. Az első ismert emlék 1647-re datálható és Nagyszombat határában állott. 1665-ben már Besztercebányán, 1694-ben pedig Pozsonyban is készül kálvária. Léván egy 1702-ből származó végrendelet nyomán építenek kálváriát.

Voltaképpen objektumegyüttesekről van szó, ahová a szakrális kisémlékek több típusa is összpontosul. Keresztek, képoszlopok, formailag a képoszlop- és mezei oltár kategóriájába sorolható stációk, kápolna mind előfordulhat (és általában elő is fordul) egy-egy kálváriaegyüttesen belül. A kálvária maga történetileg különböző számú stációkból álló keresztút-ábrázolások sora. Az 1731-ben egyházilag hivatalosan is jóváhagyott, tizennégy jelenetből álló keresztút a következő eseményeket ábrázolja:

- I. Jézust halálra ítélik
- II. Jézus magára veszi keresztjét
- III. Jézus először esik le a kereszt súlya alatt
- IV. Jézus találkozik anyjával
- V. Cirenei Simon segít Jézusnak vinni a keresztet
- VI. Veronika kendője
- VII. Jézus másodszor esik le a kereszt alatt
- VIII. Jézus a jeruzsálemi asszonyokkal találkozik
- IX. Jézus harmadszor esik el a kereszttel
- X. Jézust megfosztják ruháitól
- XI. Keresztre feszítik
- XII. Meghal a keresztfán
- XIII. Jézust leveszik a keresztről, és anyja ölébe fektetik
- XIV. Jézust a sírba helyezik

Kalvárie: sú znázornením utrpenia Krista. Výskum pomenoval série zobrazení Kristovej cesty na Golgotu umiestnené v interiery (kostole, kaplnke) ako krížová cesta, kým pomenovanie kalvária priraduje pamiatkam na voľnom priestranstve. Úprava objektov symbolizuje jednotlivé miesta Kristovho utrpenia pred ukrižovaním. Na území Uhorska sa objavuje stavba kalvárii v 17. storočí. Prvá známa kalvária stála v chotári Trnavy a datuje sa do roku 1647. V roku 1665 bola postavená kalvária v Banskej Bystrici, a v roku 1694 aj v Bratislave. V Leviciach bola postavená kalvária okolo roku 1702.

Íde o súbor objektov, v ktorých sa koncentruje niekoľko typov malých sakrálnych pamiatok. Kríže a iné objekty, ktoré možno z formálneho hľadiska zaradiť na pomedzie Božích múk a poľného oltára, kaplnky, to všetko sa môže objaviť (aj sa objavuje) v rámci jediného súboru objektov tej-ktorej kalvárie. Kalvária je rad znázornení krížovej cesty, pričom počet výjavov sa historicky mení. V roku 1731 cirkevne uznaná krížová cesta má nasledujúcich 14 výjavov:

- I. *Ježiš je odsúdený na smrť*
- II. *Ježiš vezme svoj kríž*
- III. *Ježiš padá prvý krát pod ľarchou kríža*
- IV. *Ježiš sa stretáva so svojou matkou*
- V. *Šimon Cirenejský pomáha Ježišovi*
- VI. *Veronikina šatka*
- VII. *Ježiš padá druhý krát pod ľarchou kríža*
- VIII. *Ježiš sa stretáva so ženami s Jeruzalema*
- IX. *Ježiš padá pod ľarchou kríža tretí krát*
- X. *Ježiša zbavia šiat*
- XI. *Ukrižujú ho*
- XII. *Zomiera na kríži*
- XIII. *Snimu ho z kríža a položia do lona matky*
- XIV. *Ježiša ukladajú do hrobu*

Kalvarien-Berge: Sie sind visuelle Darstellungen der Folterung und Kreuzigung Christi. In der ungarischen Fachforschung werden die im geschlossenen Raum (Kirchen, Kapellen) stehenden Darstellungsserien Kreuzwege genannt; als Kalvarien-Berge werden dagegen die entsprechenden Objekte im Freien bezeichnet. Im historischen Ungarn reichen die ersten Spuren des Kalvarienbaus bis in das 17. Jh. zurück. Das erste in der Literatur bekannte Beispiel stammt aus dem Jahre 1647 und befand sich bei Tyrnau (ung. Nagyszombat; slow. Trnava). Weiter Kalvarien-Berge wurden 1665 in Neusohl (ung. Besztercebánya; slow. Banská Bystrica), 1694 in Pressburg und 1702 in Lewentz (ung. Léva; slow. Levice) errichtet.

Es geht hier eigentlich um Objekt-Gruppen, wo sich mehrere Typen von sakralen Kleindenkmälern zusammenfügen. Innerhalb einer Kalvarienberg-Gruppe können auch Kreuze, Bildsäulen bzw. Stationen (formell in die Kategorie der Bildsäulen und Feldaltäre gehörend) sowie Kapellen vorkommen. Zentral sind die Stationen des Kreuzwegs und die anschließende Kreuzigung von Christus und den beiden Schächern. Die im Jahre 1731 auch offiziell bestätigte Kreuzwegs-Darstellung besteht aus 14 Szenen:

- I. *Jesus wird zum Tode verurteilt*
- II. *Jesus nimmt sein Kreuzes auf sich*
- III. *Jesus fällt zum ersten Mal unter der Last des Kreuzes*
- IV. *Jesus begegnet seiner Mutter*
- V. *Simon v. Cerene hilft Jesus das Kreuz zu tragen*
- VI. *Veronikas Kopf-Tuch*
- VII. *Jesus fällt zum zweiten Mal unter der Last des Kreuzes*
- VIII. *Jesus trifft die Frauen aus Jerusalem*
- IX. *Jesus fällt zum dritten Mal unter dem Kreuz*
- X. *Jesus wird entkleidet*
- XI. *Jesus wird gekreuzigt*
- XII. *Jesus stirbt am Kreuz*
- XIII. *Jesus wird vom Kreuz genommen und in den Schoß der Mutter gelegt*
- XIV. *Jesus wird ins Grab gelegt*

Deáki – Diakovce (Liszka József, 1998)

Érsekújvár – Nové Zámky (arch. 1935)

Kürt – Strekov (Liszka József, 2000)

Köbölkút – Gbelce (Liszka József, 1998)

Felsővámos – Horné Mýto (L. Juhász Ilona, 2003)

Kürt – Strekov (Liszka József, 2000)

Bart – Bruty (L. Juhász Ilona, 2000)

Epilógus

A kötetünkben felvázolt kép Dél-Szlovákia szakrális kisémlékeiről a dolog természetéből adódóan nem lehet teljes. Szisztematikusan egy nemrégiben (alig tíz esztendeje), a Fórum Kisebbségkutató Intézet komáromi Etnológiai Központja keretében megkezdett kutató- és dokumentációs tevékenységről van szó, amelyet természetesen módszeresen és folyamatosan kell a jövőben is végezni. Jelen kötet a kutatás mai állását tükrözi, annak minden hiányosságaival és erényeivel. Bizunk benne, hogy Olvasóink kötetünk áttanulmányozását, lapozgatásait követően már nem mennek el érdektelenül szerény emlékeink mellett, amelyek akkor lesznek igazán részesei környezeti kultúránknak, mindennapjainknak, ha tudatosítjuk őket, ha igyekszünk megővni, rendben tartani valamennyit, mégpedig vallási hovatartozástól függetlenül. Egy-egy közösség életterét jelölik, és hozzásegítenek bennünket otthon lenni a világban.

Epilóg

Obraz o malých sakrálnych pamiatkach z južného Slovenska, načrtnutý v našej knihe, nemôže byť úplný. Systémovo ide o krátku (sotva desaťročnú) bádateľskú a dokumentačnú prácu v rámci činnosti Výskumného centra európskej etnológie v Komárne, v ktorej je nesporne potrebné systematicky a sústavne pokračovať. Tento zväzok reprezentuje súčasný stav výskumu so svojimi nedostatkami, ale aj prednosťami. Dúfame, že naši čitatelia po prečítaní zväzku už nikdy neprejdú bez povišnutia popri týchto malých, skromných ale dôležitých pamiatkach, ktoré sú organickou súčasťou našej krajinnej kultúry a našich ošedných dní. Bude dobre, ak si ich budeme všimnúť a vyvineme snahu o ich ochranu a údržbu bez rozdielu náboženskej príslušnosti. Uvymedzuju totiž priestor toho-ktorého spoločenstva a pomáhajú nám, aby sme v tomto svete našli svoj domov.

Epilog

Das in dem vorliegenden Band dargelegte Bild von den sakralen Kleindenkmälern der Südslowakei kann natürlich nicht vollständig sein. Es ist erflossen aus der Forschungs- und Dokumentationstätigkeit, mit der im Rahmen des Forschungszentrums für Europäische Ethnologie des Instituts für Minderheitenforschung „Forum“ in Komorn etwa vor 10 Jahren begonnen wurde; diese Tätigkeit muss selbstverständlich systematisch auch in der Zukunft fortgesetzt werden. Der vorliegende Band spiegelt den aktuellen Stand der Forschung wider, mit Mängeln und Stärken. Wir hoffen darauf, dass die Leser, nachdem sie den Band durchgeblättert und durchstudiert haben, an diesen bescheidenen Andenken, den sakralen Kleindenkmälern, nicht mehr ohne Interesse vorbeigehen; sie können erst zu richtigen Bestandteilen unserer Alltagskultur werden, wenn wir sie bewusst wahrnehmen, wenn wir versuchen, sie unabhängig vom religiösen Glauben zu schützen und erhalten. Die Kleindenkmäler geben dem Lebensraum einer jeden Gemeinschaft einen unverwechselbaren Charakter und tragen dazu bei, uns in der Welt zu Hause zu fühlen.

Irodalom – Literatúra – Literatur

- Ambrózy Ágoston: *Szőlőhegyek védőszentjei. Különös tekintettel a Tokaj-hegyaljai nagy magyar borvidékre és a szentévre.* Budapest 1933
- Atlante dei Sacri Monti, Calvari e Complessi devozionali europei. Atlas of Holy Mountains, Calvaries and devotional Complexes in Europe.* Novara 2001
- Bagin Árpád: Ógyalla és Bagota kataszterének szakrális kisemlékei. *Acta Ethnologica Danubiana* 7 (2005), 133–180. p.
- Bartha Elek: A szakrális célú határbeli építmények funkcionális kérdései – keresztek, szobrok, kápolnák. *Ház és Ember* 6. Szentendre 1990, 219–226. p.
- Beinert, Wolfgang – Petri, Heinrich (Hg.): *Handbuch der Marienkunde.* Regensburg 1984
- Buganová, Klaudia – Šangala, Marián: *Kříže Košic a okolia.* Bratislava 2002
- Čičo, Marián – Kalinová, Michaela – Paulusová, Silvia: *Kalvárie a Křížové cesty na Slovensku.* Bratislava 2002
- Danter Izabella: Die sakralen Kleindenkmäler der Gemeinde Nagyfödémes. *Acta Ethnologica Danubiana* 4 (2002), 49–59. p.
- Fehérváry Magda: A debreceni Szent László forrás szerepe a helyi néphagyományban. In „Csillagok, csillagok, szépen ragyogjatok...” *Tanulmányok a 65 éves Ág Tibor tiszteletére.* Szerk. Liszka József. Komárom–Dunaszerdahely 1993, 189–220. p.
- Géciová-Komorovská, Veronika: Rozšírenie ľudového kultu sv. Vendelína na Slovensku. *Slovenský národopis* 43 (1995), 89–106. p.
- Géciová-Komorovská, Veronika: Formy úcty sv. Vendelína na Slovensku. *Slovenský národopis* 43 (1995), 407–416. p.
- Gulyás Éva: Die Verehrung des heiligen Wendelin in Ungarn. *Jahrbuch für Volkskunde* 1981, 197–206. p.
- Gulyás Éva: *Egy őszi pásztorünnep és európai párhuzamai. Adatok a Vendel-kultusz magyarországi kutatásához.* Szolnok 1986
- Halko, Jozef: *Dejiny Lurdskej jaskyne na Hlbokej ceste v Bratislave.* Bratislava 2005
- Halko, Jozef: *A pozsonyi Mély úti Lourdes-i barlang története.* Bratislava 2005
- Hochleitner, Janusz: *Powiernik tajemnic królowej. Kult świętego Jana Nepomucena na Warmii.* Elbląg 1996
- Jordánszky, Alexius: *Kurze Beschreibung der Gnadenbilder der heiligsten Jungfrau Mutter Gottes Maria, welche im Königreiche Ungarn, und der zu demselben gehörigen Theile und Ländern öffentlich verehrt werden (...)* Preßburg 1836
- Jordánszky, Elek: *Magyar Országban, 's az ahoz tartozó Részekben lévő bődögságos Szűz Mária kegyelem' Képeinek rövid leírása...* Posenban 1836

Jordánszky, Áleš: *Krátki opis Milostivich Obrazow blahoslawenég Panni Marie Matki Božég, které w Králowstwe Uhorském, a w patricich k němu Částkách, a Kragnách weregře sa čtá. Podla predešlich dwoch od někdagšého Křižata Pawla Eszterása (...) widal Áleš Jordánszky... Prešpurku 1838*

Jónás Ilona, Sz.: *Árpád-házi Szent Erzsébet*. Budapest 1989

Juhász Ilona, L.: A Kisemlékkutatók XV. Nemzetközi Konferenciája Komáromban. 2002. május 10–12. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 4 (2002), 2. sz. 194–196. p.

Juhász Ilona, L.: 15. Internationale Tagung für Kleindenkmalforschung in Komorn/Slowakei vom 10. bis 12. Mai 2002. *Jahrbuch für deutsche und osteuropäische Volkskunde* 45. Marburg 2003, 143–146. p.

Kainzbauer, Petronelle: *Symbole in Brauchtum und Volkskunde. Ein Handbuch für Heimatforscher*. Enns 1995

Kovačevićová, Soňa: Ludové skulptúry na Slovensku. *Slovenský národopis* 17 (1969), 205–275. p.

Liszka József: „Szent képek tisztelete”. *Dolgozatok a népi vallásosság köréből*. Dunaszerdahely 1995

Liszka József: Denkmäler der volkstümlichen Heiligenverehrung und die Gegenreformation in der heutigen Südwest-Slowakei. In *Péter Pázmány – Fokus gemeinsamer Traditionen. Semiotische Berichte* 22 (1,2/1998), 119–146. p.

Liszka, József: *Állított keresztényi buzgóságbul... Tanulmányok a szlovákiai Kisalföld szakrális kisemlékeiről*. Dunaszerdahely 2000

Liszka, József: Archív drobných sakrálnych pamiatok – Dokumentácia drobných sakrálnych pamiatok vo Výskumnom centre európskej etnológie v Komárne. *Slovenský národopis* 51 (2003), 515–523. p.

Perger Gyula: Képoszlopok a Kisalföldön. In: *A Kisalföld népi építészet*. Szerk.: Cseri Miklós és Perger Gyula. Szentendre–Győr 1992, 357–384. p.

Radó Polikárp szerk.: *Az egyház szentjei*. Budapest 1940

Rokoschoski, Karl: *Der Schutzpatron Sankt Florian*. Linz 1996

Schauber, Vera – Schindler, Hanns Michael: *Heilige und Namenspatrone im Jahreslauf*. Augsburg 1993

Selzer, Alois: *St. Wendelin. Leben und Verehrung eines alemannisch-fränkischen Volksheiligen*. Mödling bei Wien 1962

Súpis pamiatok na Slovensku 1–3. Bratislava 1967–1969

Szilágyi István: *Kálváriák*. Budapest 1980

Tarcalová, Ludmila red.: *Světci v lidové tradici*. Uherské Hradiště 1995

Werner, Paul – Werner, Richilde: *Vom Marterl bis zum Gipfelkreuz. Flurdenkmale in Oberbayern*. Berchtesgaden 1991

Winkler Gábor: *Történeti utakon. Közútjaink emlékhelyei és műszaki emlékei*. Budapest 1996

Zadnikar, Marijan: *Znamenja na Slovenskem*. Ljubljana 1964

Tartalom – Obsah – Inhalt

Bevezetés / Úvod / Einleitung	7
Mit értünk szakrális kisémlék alatt? / Čo znamená pojem malá sakrálna pamiatka? / Was wird unter „sakralem Kleindenkmal“ verstanden?	11
Forma – jel / Forma – znak / Form – Zeichen	12
Képes fák / Sakrálne objekty na strome / Bildbäume	14
Képoszlopok / Božie muky / Bildsäulen	15
Kápolnák / Kaplnky / Kapellen	21
Út menti és temetői keresztek / Prícestné kríže a kríže na cintorínoch / Weg- und Friedhofskreuze	26
Farkas kereszt / VIČÍ KRÍŽ / Wolf-Kreuz	34
Rainer Maria Rilke, Heilige	44
Szobrok / Sochy / Heiligenstatuen	46
Mária és a szent család / Mária a svätá rodina / Maria und die heilige Familie	46
Szenháromság / Svätá Trojica / Hl. Dreifaltigkeit	55
Nepomuki Szent János / Svätý Ján Nepomucký / Hl. Johannes von Nepomuk	59
Szent Vendel / Svätý Vendelín / Hl. Wendelin	69
Szent Flórián / Svätý Florián / Hl. Florian	75
Szent Orbán / Svätý Urban / Hl. Urban	77
Szent Donát / Svätý Donát / Hl. Donatus	78
Haranglábak / Zvonice / Glockenstühle	84
Kálváriák / Kalvárie / Kalvarien-Berge	87
Epilógus / Epilóg / Epilog	92
Irodalom / Literatúra / Literatur	93

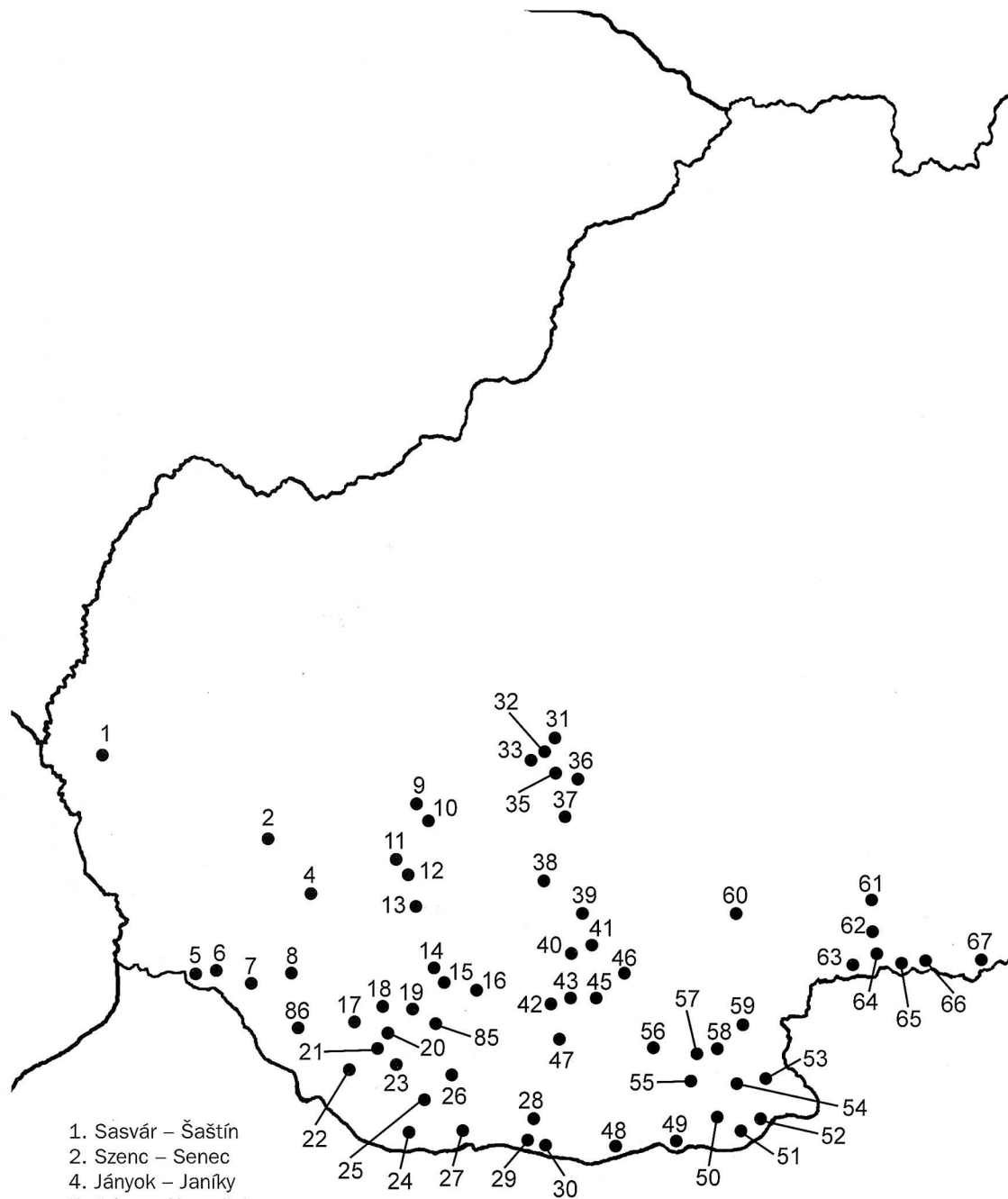
Fórum Kisebbségkutató Intézet
Fórum inštitút pre výskum menšín
P. O. Box 52
931 01 Šamorín
www.foruminst.sk

L. Juhász Ilona – Liszka József
Jelek a térben I.
Szakrális kisemlékeink

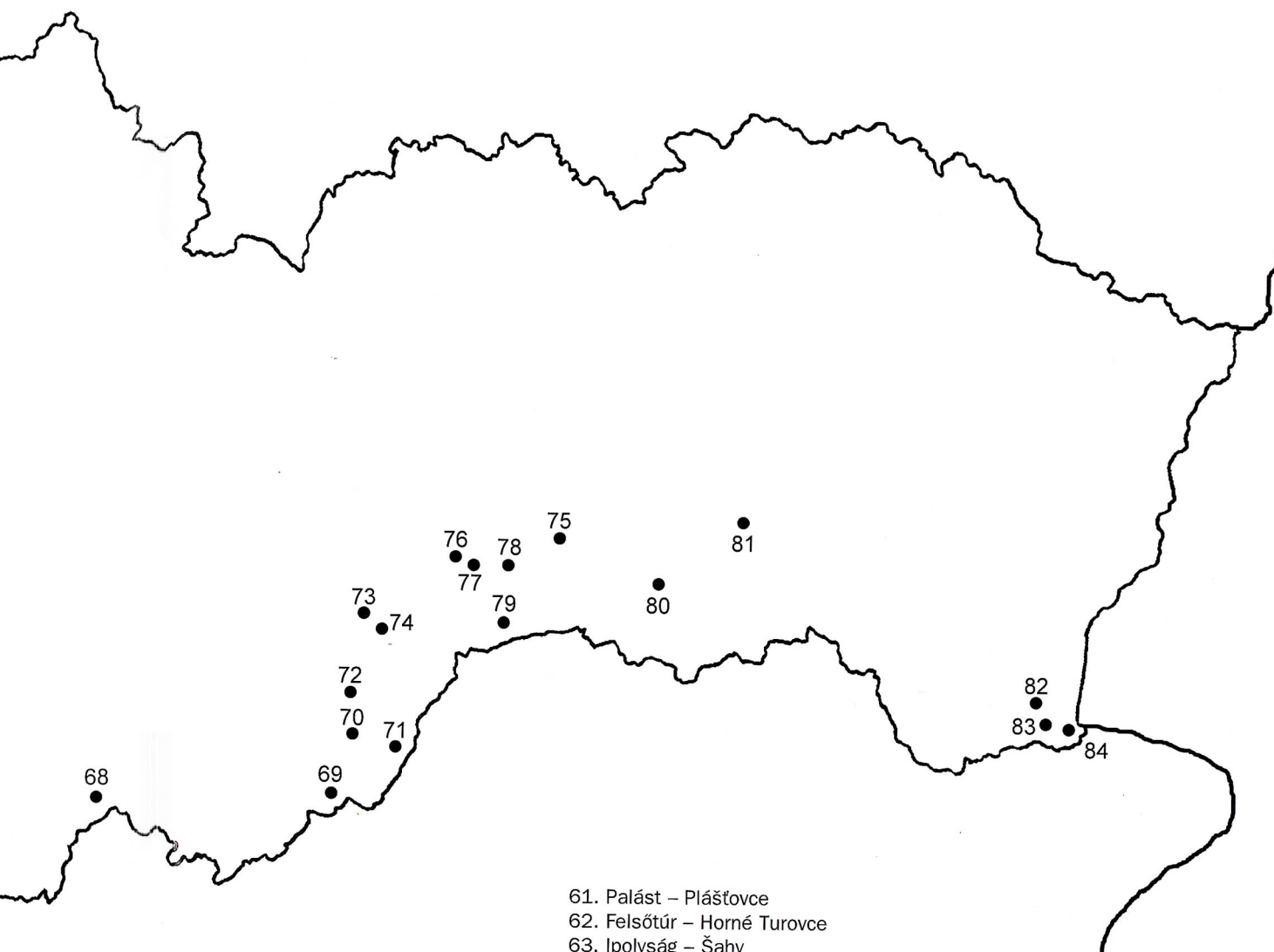
Első kiadás
Felelős kiadó: Tóth Károly
Felelős szerkesztő: Liszka József
Terjesztés: Lilium Aurum Könyvkiadó
Borítóterv Juhász R. József
Nyomdai előkészítés: Kalligram Typography Kft., Érsekújvár
Kiadta: Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2006
Nyomta: Expresprint, s. r. o., Partizánske

Ilona Juhász L. – József Liszka
Znaky v priestore I.
Malé sakrálné pamiatky
Prvé vydanie
Zodpovedný: Károly Tóth
Zodpovedný redaktor: József Liszka
Distribúcia: Lilium Aurum vydavateľstvo
Návrh obálky: József R. Juhász
Tlačiarenská príprava: Kalligram Typography, s. r. o., Nová Zámky
Vydalo: Fórum inštitút pre výskum menšín, Šamorín, 2006
Tlač: Expresprint, s. r. o., Partizánske

ISBN 80-8062-299-X

1. Sasvár – Šaštín	21. Albár – Dolný Bar
2. Szenc – Senec	22. Nyékvárkony – Vrakúň
4. Jányok – Janíky	23. Alistál – Dolný Štál
5. Gútor – Hamuliakovo	24. Csiliznyárad – Nárád
6. Somorja – Šamorín	25. Komáromfűss – Trávník
7. Bacsfa – Báč	26. Nagymegyer – Veľký Meder
8. Sárosfa – Blatná na Ostrove	27. Kolozsnéma – Kližská Nemá
9. Szered – Sered'	28. Keszegfalva – Kameničná
10. Sempte – Šintava	29. Őrsújfalva – Nová Stráž
11. Nagymácséd – Veľká Mača	30. Komárom – Komárno
12. Kismácséd – Malá Mača	31. Menyhe – Podhorany-Mechenice
13. Taksonyfalva – Galanta-Matúškovo	32. Béd – Podhorany-Bádice
14. Deáki – Diakovce	33. Zobordarázs – Dražovce
15. Pered – Tešedítkovo	35. Alsócsitár – Dolné Štitáre
16. Vágtornóc – Trnovec nad Váhom	36. Alsóbodok – Dolné Obdokovce
17. Nagybony – Veľké Blahovo	
18. Pozsonyeperjes – Jahodná	
19. Nádszeg – Trstice	
20. Csallóközkürt – Ohrady	

- 37. Nyitraesehi – Čechynce
- 38. Nagyker – Velký Kýr
- 39. Nagymánya – Velká Maňa
- 40. Zsilvafödémes – Úľany nad Žitavou
- 41. Húl
- 42. Andód – Andovce
- 43. Érsokújvár – Nové Zámky
- 45. Udvard – Dvory nad Žitavou
- 46. Kolta
- 47. Naszvad – Nesvady
- 48. Pat – Patince
- 49. Karva – Kravany nad Dunajom
- 50. Muzsla – Mužla
- 51. Ebed – Obid
- 52. Párkány – Štúrovo
- 53. Ipolyszalka – Salka
- 54. Kölhídgyarmat – Kamenný Most
- 55. Köbölkút – Gbelce
- 56. Kürt – Strekov
- 57. Szópyén – Svodín
- 58. Bart – Bruty
- 59. Oroszla – Pohronský Ruskov
- 60. Verobáý – Vráble

- 61. Palást – Plášťovce
- 62. Felsótúr – Horné Turovce
- 63. Ipolyság – Šahy
- 64. Tesmag – Tešmák
- 65. Ipolyhídvég – Ipeľské Predmostie
- 66. Ipolybalog – Balog nad Ipľom
- 67. Tórinca – Trenč
- 68. Pinc – Pinciná
- 69. Dobóca – Dubovec
- 70. Füge – Figa
- 71. Hubó – Hubov
- 72. Gömörmihályfala – Gemerské Michalovce
- 73. Süvete – Šivetice
- 74. Lice – Licince
- 75. Barka – Bôrka
- 76. Rudna – Rudná
- 77. Rozsnyó – Rožňava
- 78. Krasznahorkaváralja – Krásnohorské Podhradie
- 79. Jablonca – Silická Jablonica
- 80. Makranc – Mokrance
- 81. Abaszéplak – Krásna nad Hornádom
- 82. Királyhelmece – Kráľovský Chlmec
- 83. Bély – Biel
- 84. Nagytárkány – Velké Trakany
- 85. Felsővámos – Horné Mýto
- 86. Macháza – Macov

ISBN 80-8062-299-X

9 788080 622992